

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

ANNA RYŠICOVÁ

VI. ročník - kombinované studium

Obor: pedagogika - sociální práce

DĚJINY DOMOVA PRO OSOBY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

JAVORNÍK V KONTEXTU OBECNÝCH A SOCIÁLNÍCH DĚJIN

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

OLMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury jsem uvedla veškeré informační zdroje.

V Olomouci dne 31. 3. 2010

.....

Děkuji Mgr. Pavlu Neumeisterovi, Ph.D., za odborné vedení práce, poskytování rad a materiálových podkladů k práci.

Zároveň děkuji všem zaměstnancům Domova Javorník ve Chvalčově za informace důležité pro zpracování diplomové práce.

Obsah

Úvod	6
1.1 Uvedení do diplomové práce.....	6
1.2 Cíle práce.....	7
1.3 Metodologie práce.....	8
1.4 Pojetí kategorií ve společnostech.....	9
1.4.1 Vývoj péče o osoby s mentálním postižením.....	9
1.4.2 Dějiny vzdělávání osob s mentálním postižením....	14
1.4.3 Vymezení mentální retardace.....	18
1.4.4 Historie Hostýna.....	25
Teoretická východiska práce	28
2 1962 - 1983	28
2.1 Makroanalýza.....	28
2.1.1 Politické, ekonomické a sociální změny.....	28
2.1.2 Proměny péče o osoby s mentálním postižením.....	36
2.2 Analýza středního dosahu.....	39
2.2.1 Proměny zvláštního vzdělávání.....	39
2.3 Mikroanalýza.....	41
2.3.1 Charakteristika zařízení ÚSP Hostýn.....	41
2.3.2 Výchova a péče o svěřenky.....	44
3 1984 - 1993	47
3.1 Makroanalýza.....	47
3.1.1 Obecná charakteristika československého hospodářství.....	47
3.1.2 Péče o osoby s mentálním postižením.....	49
3.2 Analýza středního dosahu.....	52
3.2.1 Vzdělávání osob s mentálním postižením ve školských zařízeních.....	52
3.2.2 Výchova osob s mentálním postižením v ÚSP.....	53
3.3 Mikroanalýza.....	55
3.3.1 Změna umístění ústavu.....	55
3.3.2 Výchova a péče o svěřenky.....	56

4 1994 - 2008	58
4.1 Makroanalýza.....	58
4.1.1 Sociální služby.....	58
4.2 Analýza středního dosahu.....	61
4.2.1 Speciální školství.....	61
4.3 Mikroanalýza.....	65
4.3.1 Charakteristika zařízení ÚSP Javorník.....	65
4.3.2 Výchova a péče o klienty.....	68
4.3.3 Zájmová činnost klientů.....	70
4.3.4 Vzdělávání klientů.....	72
Závěr	75
Seznam použité literatury a pramenů	77
Přílohy	81

Úvod

1.1 Uvedení do diplomové práce

„Člověk s mentálním postižením není nemocný, je jen svým způsobem jiný.“¹

Z této základní filozofické myšlenky vychází koncepce zařízení Domova pro osoby se zdravotním postižením Javorník ve Chvalčově. Dějiny tohoto Domova v kontextu obecných a sociálních dějin jsem si vybrala, jako téma své práce, na základě vlastní pracovní zkušenosti s lidmi s mentálním postižením v Domově pro osoby se zdravotním postižením Javorník ve Chvalčově.

Osoby s mentálním postižením jsou nedílnou součástí lidské společnosti a jejich začlenění do společnosti je jedním ze základních kritérií všestranného harmonického rozvoje jedince. Úroveň vyspělé společnosti se pozná podle poskytované péče, výchovy a vzdělání nejen o lidi s mentálním postižením, ale také péčí o jinak znevýhodněné občany. Základním úkolem společnosti by mělo být vytvoření takových podmínek, které by umožňovaly osobám s mentálním postižením rozvíjet se a uplatnit ve výchovně vzdělávacím a pracovním procesu.

¹ DOMOV PRO OSOBY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM JAVORNÍK. *Základní informace o Domově*. [online].

1.2 Cíle práce

Cílem diplomové práce je chronologicky popsat a seřadit kategorii výchovy, vzdělávání a péče o osoby s mentálním postižením v historických proměnách v zařízení Ústavu sociální péče Hostýn a následně po vybudování a přestěhování do zařízení Domova pro osoby se zdravotním postižením Javorník ve Chvalčově.

Předmětem zkoumání je také zmapování změn starších přístupů k pojetí mentální retardace, péče o lidi s postižením v historickém pojetí, a jak se tato pojetí proměňovala a jaký měla vliv na sociální a výchovně vzdělávací působení člověka s mentálním postižením. Aby se dosáhlo splnění hlavního cíle, musí být splněny tyto dílčí cíle:

- Shromáždit dostupné teoretické podklady, které mohou sloužit pro výzkum historickým proměn.
- Nalézt historické změny v oblasti péče, výchovy a vzdělání o osoby s mentálním postižením.
- Stanovení předělových období ve vývoji péče, výchovy a vzdělání o osoby s mentálním postižením v ÚSP Hostýn a Domově pro osoby se zdravotním postižením Javorník.
- Vymezit vhodnou metodologii práce.
- Zpracovat shromážděná data a aplikovat na ně zvolenou metodologii.
- Zhodnotit výstupy použitých metodologií.

1.3 Metodologie práce

Diplomová práce je zpracována za použití teoreticko-historické metody, s aplikací třístupňové analýzy - makroanalýzy (kulturní, ekonomické, politické a sociální změny), analýzy středního dosahu (proměny výchovy, vzdělání a péče o osoby s mentálním postižením) a mikroanalýzy (proměny péče, výchovy a vzdělání v DZP Javorník). Tato metoda byla zvolena jako nejvhodnější k danému tématu diplomové práce z důvodu vzájemné návaznosti. Při shromažďování údajů byly použity tyto techniky - studium literatury, dokumentů, kronik ústavu, osobních spisů, a pozorování. Hlavními prameny v diplomové práci jsou monografické publikace autorů, normativně právní akty, kroniky ústavu sociální péče Hostýn a Javorník, domovní řád a organizační řád Domova Javorník.

Práce je strukturovaná do čtyř kapitol. První kapitola se zabývá historickými proměnami lidské společnosti v péči, výchově a vzdělání o osoby s postižením, jsou zde vymezeny přístupy k pojetí termínu mentální retardace a nastíněn dějinný vývoj Hostýna, kde se začala psát samotná historie Ústavu sociální péče. Ve druhé až čtvrté kapitole je aplikována třístupňová analýza, která je členěna do let, které byly historicky předělové a měly vliv na vývoj péče, výchovy a vzdělání lidí s mentálním postižením v Ústavu sociální péče Hostýn a Domova pro osoby se zdravotním postižením Javorník.

1.4 Pojetí kategorií ve společnostech

1.4.1 Vývoj péče o osoby s mentálním postižením

První zmínky péče o osoby nemocné, postižené a staré členy v kmenovém společenství se datují již z období prvobytně pospolné společnosti, kdy se o ně starala rodina či její blízcí. V rámci zachování kmenového společenství bylo vyžadováno vyloučení slabých jedinců, kteří zatěžovali životaschopnost kmene. Proto tito jedinci byli svým kmenem opouštěni nebo pobíjeni. Postižení vyvolávalo u lidí strach, který pramenil z moci nadpřirozených sil. Strach lidé zaháněli vírou v různé magické symboly, přičemž věřili, že jim pomohou od nadpřirozených sil. Vznik onemocnění však přisuzovali i víře, že člověka posedne zlých duch. Proto léčba spočívala ve vymítání ďábla z nemocného člověka.

V období prvních civilizací (Egypt, Čína, Mezopotámie, Indie) bylo s duševně nemocnými zacházeno jako s právoplatnými členy společnosti, kdy internační institucí byl chrám, který vykonával jak léčebnou tak trestní funkci. Ve starověku se antická společnost v Řecku a Římě zbavovala duševně nebo jinak postižených dětí shozením ze skály nebo vhozením do řeky. Nejstaršími ústavními institucemi v Řecku jsou označována asklépia, která sloužila jako léčebný ústav, kde se sugestivně působilo na nemocné. Pokud nemocný nereagoval na léčbu byl vykázán z chrámu jako prokletý.

Zřizování útulků pro postižené jedince se objevuje až s příchodem křesťanství a jejich funkcí byla sociálně charitativní péče. Od raného středověku byly zřizovány klášterní hospitaly, domy pro blázny a azylové zařízení pro

kretény, které sloužily jako útulky pro staré, nemohoucí a duševně nemocné osoby, kde o ně především pečovali vlastní duchovní, řádoví bratři, mniši a jeptišky se základní lékařskou přípravou. Duševně postižení lidé byli považováni buď za blázny a šílence, nebo za ďáblové zplozence. Šílenství bylo považováno za posedlost zlými duchy, a léčba spočívala především v zaklínání a vyhánění ďábla z těla postiženého.

Období renesance přineslo v péči o postižené jedince nový, sociální aspekt. Velký rozvoj měst přispěl k tomu, aby byla sepsána pravidla a předpisy pro zacházení s duševně nemocnými. Jejich motivací však nebyl zájem o zdravotní stav postižených, ale to, aby nebyli společností na obtíž. Foucault (1994) píše o tzv. lodi bláznů (podivný koráb, který byl primitivní, ale soběstačnou institucí, a plnil detenční a izolující společenskou funkci). Loď bláznů převážela chudé, tuláky, provinilce a pomatené hlavy. Tito jedinci byli často vyobcováni ze společnosti, buď aby se úřady zbavily potulujících se šílenců nebo aby zabránily hrozbě podobného osudu, který stihl jejich spoluobčany. Proč vůbec lodě bláznů vyplouvaly? Lodě se stávaly poutními plavidly, které převážely pomatené lidi putující za svým rozumem řekami Porýní do Belgie a Gheelu², a druhým směrem proti proudu řeky Rýna do Jury a Besançonu. *„Svěřit blázna námořníkům znamenalo jistotu, že už nebude donekonečna bloumat kolem městských hradeb, že zmizí někam daleko, odkud se nebude moci vrátit. Ale navíc tu byla temná masa vody, která k tomu přidávala své vlastní hodnoty: voda odnáší pryč, ale také očišťuje; krom toho znamená nejistou budoucnost; každý je na ní vydán svému osudu, každé nalodění může být tím posledním. Blázen na své šílené kocábce odplouvá do jiného světa*

² Gheel - Belgická obec u Antverp se špitálem ze 13. století, později vyhrazená jako zemědělská osada pro pomatené.

a z jiného světa také připlouvá. Nalodování šílenců znamená přísnou dělicí čáru a zároveň absolutní Cestu“.³ Od středověkého pojetí, kdy péči o postižené jedince zajišťovali kláštery a hospitály, přecházeli pokrokoví myslitelé k ideám humanity a lidskosti ve vztahu k postiženým jedincům.

V době osvícenství převládal názor, že „šílenec není nemocný a blázen vydrží všechno. Společnost vnímala postižení jako skandál. Vyhnout se skandálnosti znamenalo internovat. Internace znamenala zapomnění. Postupem doby se šílenství stalo veřejným skandálem, přesto jsou zuřiví šílení vystavováni na odiv a za poplatek.“⁴ V této době došlo ke vzniku internačních budov, velkých špitálů, církevních i veřejně podpůrných a trestních institucí, charit a vládních dobročinných zařízení. Duševně nemocní lidé dle Foucalta (1994) byli označováni jako blázni, pomatenci, choromyslní a dementní lidé, a z měst už nebyli vyobcováni, ale internováni ve velkých sálech nemocnic spolu s nemocnými, nebo uvěznění do kobek spolu s vězni (tzv. věže bláznů). Strážci v zařízeních trestali postižené bitím (záměrně a dlouhodobě), aby je přiměly k vyšším výkonům. Internační budovy si kladly za cíl zabránit žebrotě a zahálce, který se vztahoval i na slabomyslné. Duševně postižení museli pracovat, i když někteří nebyli práce schopni a měli tak problémy s podřízením se kolektivu.

Lékař a zakladatel moderní psychiatrie Philip Pinel (1745-1826) byl v roce 1793 v Paříži pověřen Národním konventem, aby provedl reformu péče o duševně nemocné, která se stala významnou skutečností ve vývoji ústavnictví. Pinel reformou dosáhl toho, že slabomyslným byly ve špitálech-

3 FOUCAULT, M. *Dějiny šílenství*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. s. 14.

4 MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče*. 1. vyd. Brno: MU, 2001. s. 18.

věznicích sejmuty okovy a kazajky, a dozorcům byly odebrány biče. „Pinel ve svém díle *Lékařsko-filozofické pojednání o mentálním odcizení čili o mánii, zabýval idiocií, kterou považoval za afektivní a rozumovou retardaci (vrozenou a získanou), a dělil ji na čtyři stupně:*

1. stav blízký zvířeti,
2. stav, kdy jsou některé pojmy a potřeby zachovány,
3. hloupost, tj. stav, kdy je na nižší úrovni zachována řeč a rozum,
4. imbecilita – stav s postupným úbytkem rozumových schopností.“⁵

Pinel ale nedokázal přesvědčit společnost, že duševně nemocní lidé jsou schopni žít uvnitř občanské společnosti. Matoušek (1995) uvádí, že ústavy pro duševně nemocné stále fungovaly jako represivní zařízení, jen v nich přestali být fyzicky omezováni duševně nemocní lidé. Začaly se zkoušet drastické fyzikální terapie, které měly za úkol vyhnat z hlav duševně nemocných lidí nežádoucí představy, a šokem změnit jejich psychickou rovnováhu ve prospěch normálního myšlení a chování.

První legislativní úpravou, která se zabývala péčí o slabomyslné jedince, se stal v roce 1863 zákon o domovském právu, který slabomyslným jedincům (a ne jen jim) poskytl nárok na sociální pomoc. Na základě domovského práva byla upravena chudinská péče v zákoně č. 59/1868 v rámci českého zemského zřízení. „Zákon o domovské právu stanovil obsah práva domovského jako právo na pobyt v obci a nárok na zaopatření chudinské. Tento právní předpis recipoval právní řád Československé republiky zákonem č. 11/1918 Sb.“⁶ Také

5 VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. 2. vyd. Praha: Parta, 2004. s.26.

6 MATOUŠEK, O., a kol. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s.21.

umožnil vznik zemských ústavů pro duševně, tělesně a smyslově postižené občany.

V českých zemích v období rakousko-uherského mocnářství se slabomyslností zabýval pedagog, filozof a lékař Karel Slavoj Amerling (1807-1884). Černá (2008) uvádí, že v roce 1871 byl založen ústav pro idioty Hephata, provozovaný Spolkem paní sv. Anny, ve kterém se stal Amerling ředitelem, a kde působil až do své smrti. V roce 1898 byl ústav přejmenován na Ernestinum. Amerling pro slabomyslné jedince „*prosazoval základní vzdělání, ruční práce, zemědělské práce, pevný režim dne a nácvik sebeobslužných činností a hygieny.*“⁷ Na chovancích prováděl výzkumy, které zkoumaly tělesné deformity slabomyslných. Černá (2008) uvádí, že Herfort jedince třídil podle vzhledu (rozlišil celkem 7 typů - karadoci, atleti, afrodité, monymové, manasomové, evaseurové, hermafrodité), nikoliv dle vzdělavatelnosti. Své poznatky zveřejnil ve studii Ústav pro idioty spolku sv. Anny po dvanáctileté existenci v letech 1871-1883. Tím, že vznikla úzká vazba mezi lékařem a pedagogem, který se zabýval výchovou a vzděláváním slabomyslných, způsobilo, že se tato pedagogická disciplína začala nazývat léčebná pedagogika.

Na Amerlingův odkaz navázala řada odborníků - lékař Karel Herfort (1871-1940), psycholog a pedagog František Čáda (1865-1918), pedagog Josef Zeman (1867-1961) a další.

Karel Herfort působil v Ernestinu od roku 1902 jako ředitel. Při své práci v Ernestinu prosazoval individuální přístup k chovancům, zvláštní pozornost věnoval odstranění řečových vad, rozvíjení motoriky, tělesné výchově a ručním pracím. Ve výchově zdůrazňoval nutnost stálé a těsné spolupráce lékaře a pedagoga. Zavedl chorobopisy, které

7 VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. 2. vyd. Praha: Parta, 2004. s.31.

vycházely z diagnostických metod lékařských a pedagogických. Svou vědecko-výzkumnou činnost prakticoval na chovancích Ernestina a analyzoval pojmy – slabomyslnost, její stupně, typy a příčiny. Ve svých spisech Herfort zkoumal vliv rodokmenů u dědičně zatížených rodin, poukázal na vztah mezi inteligencí a tělesnými znaky. *„Roku 1922 byl Herfort zvolen předsedou Spolku pro péči o slabomyslné. Tento spolek pořádal kurzy pro vzdělávání učitelů pomocných škol, zřídil spolkovou knihovnu a zasloužil se o vydávání časopisu Úchylná mládež.“*⁸

Zřizovateli a správci ústavních zařízení v období 1. republiky se staly různé spolky, soukromí lékaři, pedagogové nebo církevní řády, které byly vedeny odborníky a měly velmi vysokou úroveň. Poskytovaly nejen zaopatření sociálního charakteru, ale působily i na výchovu a vzdělání svěřenců, a z finančních důvodů udržovaly kontakt s okolím. Nejznámějšími ústavami v české zemi, které se zabývaly slabomyslnými, byly: Ernestinum, Marianum v Opavě, Šternberk, Opařany, Střelice u Brna, Skalička u Hranic a další.

1.4.2 Dějiny vzdělávání osob s mentálním postižením

Mezi první významné pedagogy, kteří obhajovali výchovu a vzdělávání slabomyslných patřil Jan Amos Komenský (1592-1670). Ve svých dílech přiznával, že onemocnět může lidské tělo, duch i duše. Příčiny onemocnění spatřoval v nestřídmosti v jídle a pití, v sexuální naruživosti a v přílišných touhách po životě, slávě a majetku. Jako léčbu navrhoval čestný a náboženský život. V díle Pampaedia aneb

⁸ KREJČÍŘOVÁ, O. *Speciální pedagogika mentálně retardovaných*. In *Speciální pedagogika*. Olomouc: UP, 2006. s. 165.

Vševýchova hájil Komenský nutnost vzdělávat všechny děti bez ohledu na typ a stupeň postižení. V díle *Velká didaktika* se zabýval rozdělením dětí dle nadání, stanovil obecně platné vyučovací zásady a bojoval proti mechanickému učení. Při klasifikaci dětí dle nadání „*Komenský využil třech krajních kritérií - míru chápavosti, snaživosti a poslušnosti. V terminologii uvádí u žáků:*

- *vtipnost (bystrost) či tupost (zdlouhavost),*
- *chtivost (učenlivost) či váhavost (vlažnost, liknavost),*
- *poslušnost (povolnost) či vzpurnost (zatvrzelost).*

Kombinací uvedených vlastností dospěl Komenský k šesti variantám, z nichž optimálním typem pro výchovné a vzdělávací působení se mu samozřejmě jevil žák vtipný, učenlivý a poslušný.“⁹

První zákonné ustanovení, které řešilo školní docházku dětí, byl Všeobecný (tereziánský) školní řád z roku 1774. Autor J. I. Felbiger zastával názor, že i nenadaní žáci by se měli účastnit výuky, a učitelé by je pro jejich nedostatečné nadání neměli trestat.

Zákon o obecných školách z roku 1869, zřizoval učitelské ústavy, kde se učitelé připravovali na práci se smyslově postiženými dětmi, avšak vylučoval ze vzdělání těžce tělesně a duševně postižené děti.

Řád školní o vyučování z roku 1905 umožnil zřízení zvláštních pomocných či podpůrných tříd, avšak s povolením zemských školních úřadů. Valenta, Müller (2004) uvádí, že tyto třídy nebyly určeny pro smyslově postižené žáky, ale pro méně nadané děti, aby se zabránilo duševní zakrslosti

⁹ ČERNÁ, M., a kol. *Česká psychopedie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. s. 24.

říšského obyvatelstva. Organizace pomocných škol a podmínky pro přijetí žáka byly vymezeny výnosem z roku 1907. Pomocná škola měla mít nejméně 3 a nejvíce 5 tříd, na jednoho učitele připadalo nejvíce 15 žáků a vyučování jednomu předmětu nemělo být delší než 25 minut. První pomocná třída byla zřízena v roce 1896 v Praze. Na Moravě se rozvojem pomocného školství zabýval Konrád Sedláček, který se stal v roce 1920 ředitelem první pomocné školy v Olomouci.

Pedagog František Čáda se zabýval problémem socializace slabomyslných dětí a mladistvých. Ve svých výzkumech se zabýval především výchovnou péčí o úchylné děti a mládež. Černá (2008) uvádí, že v letech 1909, 1911 a 1913 Čáda uspořádal tři sjezdy s tématickým zaměřením - pomocné školství a péče o slabomyslné. Na těchto sjezdech vznikly směrnice, které daly institucionální základ pro pomocné školství a systém péče o slabomyslné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Čáda poprvé použil termín „úchylné děti“, který označoval pomyslnou hranici mezi nejhlubšími idioty (jedinci hluboce mentálně postižení), lehce abnormálními (osoby s lehkým mentálním postižením), osobami méně nadanými či psychastenickými jedinci. Čáda byl jedním ze zakladatelů českého pedologického ústavu v Praze, který zahájil činnost v roce 1910. Český pedologický ústav se stal centrem vědeckého výzkumu zdravých i úchylných dětí.

Pedagog Jan Mauer (1878-1937) působil sice jen krátce v pomocných třídách, ale svou odbornou činností pomohl k rozšíření znalostí o způsobech práce v pomocných školách a třídách. Černá (2008) uvádí, že Mauer zavedl termín nápravná pedagogika, který se stal vědním oborem, a měl za úkol chovancům pomáhat k tělesnému uzdravení, povzbudit a zdokonalit jejich tělesnou a duševní činnost a připravit je

pro praktický život. Tento vědní obor se nejvíce uplatnil v oblasti výchovy a vzdělání u osob s tělesným postižením.

Všestranně vzdělaný učitel Josef Zeman (1867-1961), se stal průkopníkem výchovy a vzdělávání slabomyslných v českých zemích. Zemanova rozsáhlá publikační činnost - Črty z pedopatologie, Pedopatologický slovník a Dějiny péče o slabomyslné, se i nadále věnovala proměnám výchovy a vzdělání slabomyslných. Černá (2008) uvádí, že Zeman svými připomínkami přispěl k dotvoření systému speciálního školství a zasloužil se o přijetí a zavedení dvou právních norem:

1. Výnos Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) ze dne 6. září 1928, se postaral o vydání prvních učebních osnov a výchovných směrnic pro školy dětí úchylných.
2. Zákon č. 86/1929 Sb., o pomocných školách upravoval řízení pomocných škol státem a řešil otázku povinné školní docházky u slabomyslných.

Tyto dvě dílčí legislativní normy přispěly k rozšíření počtu pomocných tříd, ke zřizování zvláštních oddělení pro děti předškolního věku a pedopatologických poraden.

V zákoně č. 72/1936 Sb., o zproštění povinnosti choditi do veřejné školy obecné nebo měšťanské se uvádí, že povinnosti chodit do veřejné školy obecné či měšťanské se zprošťují děti, které jsou „*úchylné a jsou vyučovány ve zvláštních vyučovacích ústavech pro ně zřízených (v pomocných školách, ve školách pro hluchoněmé nebo slepé, ve školách pro zmrzačené nebo mravně vadné atp.), nebo děti, které jsou stížené duševní nebo těžkou tělesnou vadou nebo chorobou, která překáží školnímu vyučování nebo docházce do školy.*“

1.4.3 Vymezení mentální retardace

Duševně postižený člověk je především lidská bytost, a pak teprve defektní člověk, a má stejná práva, jako člověk zdravý. *„Počátek humanizačního trendu lze vidět i ve snahách Mezinárodní asociace pro vědecké studium mentální retardace, která již na svém prvním kongresu v Montpellier v roce 1967, doporučila užívat označení osoba s mentálním postižením, místo mentálně postižený člověk.“*¹⁰ Počet lidí s mentální retardací neustále vzrůstá, odhaduje se, že v lidské populaci jich žije kolem 3%. Neustálý nárůst lze vysvětlit jako výsledek lepší evidence mentálně postižených, a také jako důsledek lepší péče pediatrů o novorozence. Díky této péči se zachraňují i děti, které by bez lékařské péče nepřežily.

Termín mentální retardace, jak jej známe ze současnosti, pozvolna nahradil celou řadu relevantních pojmů, byl v minulosti nahrazován až dvaceti analogickými termíny, které slovenští autoři Bajo, Vašek (in Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007) objevili v československé literatuře. Např. oligofrenie, slabomyslnost, duševní úchylnost, duševní defektnost, mentální postižení, mentální zaostalost, mentální defektnost, mentální subnormalita, rozumová zaostalost, mentální abnormálnost, rozumová či duševní vada aj.

Do konce 1. poloviny 20. století se termín mentální retardace vymezoval z hlediska struktury inteligence, vyjádřené výši inteligenčního kvocientu. *„Určitý posun ve vymezování termínu mentální retardace nastal v šedesátých letech 20. století, po zkritizování některých psychologických a psychometrických metod uplatňovaných při stanovení inteligenčního kvocientu, a přinesl posun*

¹⁰ VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. 2. vyd. Praha: Parta, 2004. s. 9.

v definování termínu.“¹¹ Krejčířová (1997) uvádí, že se v současné době vyhodnocení intelektuální úrovně osob s mentálním postižením opírá o všechny dostupné informace včetně klinických nálezů, adaptačního chování (s ohledem na kulturní zázemí jedince) a o výsledky psychomotorických testů. Různorodost termínů a definic používaných v československé a světové literatuře způsobila, že i když se používá stejný termín, je často odlišně chápán obsah pojmu.

Samotný termín mentální retardace nemá jednoznačný charakter z důvodů celé řady faktorů, kterými může být determinován, a ve volném překladu znamená opoždění duševního vývoje. Termín se začal používat po skončení konference Světové zdravotnické organizace (WHO) v Miláně v roce 1959. Mnozí autoři Sovák (1977), Vágnerová (1999), Valenta (2004), Krejčířová (2000), Švarcová (2006) termín mentální retardace vymezili jako celkové snížení intelektových schopností jedince, popř. jeho schopností adaptace na prostředí.

Dolejší (1983) zdůraznil, že při vymezování termínu mentální retardace, není důležité jen hledisko inteligence, ale také hledisko sociální začlenitelnosti jedince a jeho společenské užitelnosti, hledisko etiologické a klinické, a hledisko terapeutické a prognostické. Vymezil také mentální retardaci ze všech hledisek a snažil se o jejich syntézu. *„Mentální retardace je vývojová porucha integrace psychických funkcí různé hierarchie s variabilní ohraničeností a celkovou subnormální inteligencí, závislá na některých z těchto činitelů:*

- *na nedostacích genetických vloh;*
- *na porušeném stavu anatomicko-fyziologické struktury*

¹¹FRANIOK, P. *Vzdělávání osob s mentálním postižením*. 2. vyd. Ostrava: OU, 2007. s. 27.

a funkce mozku a jeho zrání;

- *na nedostatečném nasycování základních psychických potřeb dítěte vlivem deprivace sensorické, emoční a kulturní;*
- *na deficitním učení;*
- *na zvláštnostech vývoje motivace, zejména negativních zkušenostech jedince po opakovaných stavech frustrace i stresu;*
- *na typologických zvláštnostech vývoje osobnosti.*¹²

Dolejší (1983) k vymezení pojmu mentální retardace podotkl, že někdy bývalo rodiči postižených dětí „opožďení“ chápáno jako pouhé zdržení psychického vývoje jedince v čase, které lze později plně vyrovnat. Rodiče dětí s mentálním postižením si takto zjednodušeně snažili vyložit psychickou poruchu zjištěnou u svého dítěte, z toho důvodu, že jim toto zjištění přinášelo těžké zklamání, duševní útrapy, starosti a potíže.

Klasifikace mentální retardace

Dolejší (1983) uvádí, že v československé literatuře se setkáváme s pojmy oligofrenie, slabomyslnost a demence. Slabomyslnost či oligofrenie je používána ve stejném významu a je chápána jako nedostatečnost či defektnost psychických funkcí, vzniklá v raném dětství, přičemž demence vzniká později. Sovák (1977) rozlišuje slabomyslnost, oligofrenii a demenci. Slabomyslnost je pojem obsahově širší, který zahrnuje oligofrenii a demenci. Oligofrenie je opožďení duševního vývoje na podkladě dědičném a familiárním,

¹² DOLEJŠÍ, M. *K otázkám psychologie mentální retardace*. 3. vyd. Praha: Avicenum, 1983. s. 38.

a demence je způsobená následkem poškození mozku během života dítěte.

Sovák se zřetelem na možnosti výchovy a vzdělání rozlišoval u slabomyslnosti vzdělavatelnost (předpoklady navštěvovat pomocnou a zvláštní školu a získat základní vědomosti a dovednosti v mateřském jazyce) a vychovatelnost (zvládnutí alespoň základních hygienických návyků a běžnou péči o sebe z hlediska oblékání a jednoduchých sociálních kontaktů), a také rozdělil slabomyslnost do tří stupňů, které rozlišovala speciální pedagogika v 70. letech 20. století. Členila se na debilitu (lehká slabomyslnost), imbecilitu (střední slabomyslnost) a idiocii (těžká slabomyslnost). Sovák kromě těchto tří stupňů slabomyslnosti zavedl pojem slaboduchost (tupost, značný podprůměr), což byl přechod mezi normálem a slabomyslností.

Podle klasifikace přijaté Světovou zdravotnickou organizací (WHO, 10. revize) v Ženevě v roce 1992, s platností od 1. ledna 1993 byl termín mentálně retardované osoby zaměněn za termín lidé s mentálním postižením. Starší ekvivalenty terminologie mentální retardace (debilita, imbecilita, idiocie) se v současné době nepoužívají, získaly v průběhu času pejorativní význam. Mentální retardace je v Mezinárodní klasifikaci nemocí zařazena do oboru psychiatrie a je označena počátečním písmenem F, přičemž oddíl F70 až F79 je celý věnován mentální retardaci. *„Mentální retardace je rozčleněna do šesti základních kategorií:*

- 1. Lehká mentální retardace, IQ 50-69 (F70),*
- 2. Středně těžká mentální retardace, IQ 35-49 (F71),*
- 3. Těžká mentální retardace, IQ 20-34 (F72),*
- 4. Hluboká mentální retardace, IQ je nižší než 20 (F73),*

5. *Jiná mentální retardace (F78) – se používá pouze tehdy, když stanovení stupně intelektové retardace pomocí obvyklých metod je zvláště nesnadné nebo nemožné pro přidružené senzorní nebo somatické poškození.*
6. *Nespecifikovaná mentální retardace (F79) – se užívá v případech, kdy je mentální retardace prokázána, ale není dostatek informací, aby bylo možné zařadit pacienta do jedné ze shora uvedených kategorií.”¹³*

Z uvedené klasifikace mentální retardace byl vypuštěn pojem slaboduchost (mírná mentální retardace), protože toto snížení rozumových schopností nesouvisí s organickým poškozením mozku, ale bývá zapříčiněno jinými faktory např. genetickými, sociálními apod.

Bartoňová, Bazalová, Pipeková (2007) uvádí, že klasifikace mentální retardace se neodvíjí jen od stupňů mentální retardace ale i dle etiologie (mentální retardace způsobená prenatálními, perinatálními a postnatálními příčinami); symptomy (zabývá se vzhledem, osobnostními rysy, somatickými zvláštnostmi, motorickým a psychickým vybavením osob s mentální retardací); vývojovými období osob s mentální retardací a typy chování, které se člení na typ eretický, torpidní a nevyhraněný typ.

Práva lidí s mentálním postižením

Lidská práva osob s mentálním postižením jsou součástí ústavního pořádku České republiky, která byla vyhlášena usnesením předsednictva České národní rady v ústavním zákoně č. 2/1993 Sb., Listině základních práv a svobod. Listina základních práv a svobod vznikla na podkladě Všeobecné

¹³ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. s.33-37.

deklarace lidských práv, která byla přijata Valným shromážděním OSN v Paříži v roce 1948, jejíž „základní myšlenkou je uznání základní důstojnosti, rovnosti a nezadatelných práv všech členů lidské rodiny.“¹⁴

Ústava České republiky vymezuje v článku 33, odst. 1 právo všech na vzdělání: „Nikomu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti. Rodiče mají právo volit druh vzdělání pro své děti vzhledem k vlastnímu náboženskému a filosofickému přesvědčení.“

V roce 1959 byla přijata Deklarace práv dítěte. V 60. letech 20. století vznikla Evropská liga společností mentálně handicapovaných, která si kladla za cíl „hájit zájmy mentálně handicapovaných bez ohledu na národnost, rasu či přesvědčení. Vytvářením vzájemného porozumění mezi rodiči a dalšími, kteří mají zájem o problémy mentálně handicapovaných, se snažit zabezpečovat v jejich prospěch všechny možné zdroje, dostatečnou péči v oblasti léčebné, bytové, vzdělávací, přípravy na budoucí povolání, zaměstnání a sociálních služeb.“¹⁵ Hlavním požadavkem Evropské ligy společností mentálně handicapovaných bylo poskytování potřebných služeb lidem s mentálním postižením na základě jejich práv nikoli na základě dobročinnosti.

V roce 1971 byla přijata Valným shromážděním OSN Deklarace práv mentálně postižených osob, která vymezila práva mentálně postižených osob a žádala po národních a mezinárodních organizacích zabezpečení ochrany jejich práv. „Mezi tato práva patří:

- V nejvyšší možné míře stejná práva jako ostatní lidské bytosti.

¹⁴ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 16.

¹⁵ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 17.

- *Právo na zdravotní péči a vhodnou fyzikální terapii, právo na výchovu, readaptaci a vedení, které umožní mentálně postiženému jedinci rozvinout v maximální možné míře jeho schopnosti a možnosti.*
- *Právo na ekonomické zabezpečení a slušnou životní úroveň.*
- *Pokud je to možné, umožnit mentálně postiženému žít v jeho vlastní rodině nebo v rodině opatrovníka. Je-li jeho umístění do specializovaného zařízení potřebné, měli by být podmínky a prostředí života v něm blízké normálním podmínkám života.*
- *Právo na kvalifikovaného opatrovníka, pokud to vyžaduje ochrana jeho dobra a zájmů.*
- *Právo na ochranu před jakýmkoliv vykořisťováním, zneužíváním nebo ponižujícím zacházením. Je-li předmětem soudního stíhání, má právo na zákonný proces s plným uznáním svého stupně odpovědnosti, který vyplývá z jeho mentálního stavu.*
- *Jestliže někteří postižení nejsou schopni účinně využívat souhrnu svých práv v důsledku hloubky svého postižení a jestliže se ukáže potřeba omezit tato práva buď částečně, nebo úplně, pak musí postup používaný za účelem omezení nebo zrušení těchto práv chránit postiženého zákonně proti jakékoli formě zneužití.¹⁶*

Úmluva o právech dítěte byla jednomyslně schválena Valným shromážděním OSN v roce 1989 a v České a Slovenské Federativní republice byla ratifikována Federálním shromážděním ČSFR v září 1990. Úmluva vstoupila v platnost v únoru 1991 a je pro státy, které ji ratifikovaly závazná.

¹⁶ BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*. Brno: Paido, 2007. s. 17.

Úmluva o právech dítěte uzákonila práva dítěte formou smlouvy a stala se prvním mezinárodním dokumentem, který navázal na předchozí dokumenty, které vymezovaly dětská práva. Tato úmluva se vztahuje i na děti s mentálním postižením v plné míře.

1.4.4 Historie Hostýna

Poutní místo Hostýn se nachází v katastru obce Chvalčov v hostýnských vrších, které jsou západní částí Vsetínských vrchů. Hostýn je charakteristický svým zdaleka viditelným chrámem, který je na Moravě nejvýše položeným. Kozlová (2008) uvádí, že se jedná o nejznámější a nejnavštěvovanější poutní místo na Moravě, které je tvořeno dvěma vrcholy - vyšší severní vrchol (735 m.n.m. - rozhledna a větrná elektrárna, vybudována v letech 1993 - 1996), a nižší západní vrchol (718 m.n.m. - chrám Nanebevzetí Panny Marie a poutní domy).

Stavební kámen chrámu Nanebevzetí Panny Marie byl položen již v roce 1721, ale kostel byl vysvěcen až v roce 1748. Císařský výnos Josefa II. z roku 1784 zakazoval poutě a rušil poutní místa, z toho důvodu byl chrám v roce 1787 odsvěcen a zbaven veškerého vnitřního zařízení, a tím odsouzen k záhubě. V letech 1841-1845 byl chrám díky poutníkům zrekonstruován. V roce 1881 bylo založeno Družstvo svatohostýnské, jehož hlavním úkolem bylo zajištění finančních prostředků na stavbu kláštera pro duchovní správu a upravení hlavní cesty na Hostýn. Družstvo svatohostýnské vyjednávalo s různými řeholními řády, které by se ujaly správy Sv. Hostýna, a nakonec jednání vyústila dohodou

s řádem Tovaryšstva Ježíšova – jezuitů. Kozlová (2008) uvádí, že v roce 1884 byla zahájena stavba střední části budovy kláštera, která byla dokončena v roce 1886 (jižní křídlo kláštera bylo dokončeno v roce 1895, severní křídlo v roce 1911). Příchodem prvních členů řádu Tovaryšstva Ježíšova v roce 1887 se začalo s přípravami na vysvěcení chrámu nezbytnými vnitřními a vnějšími opravami. Samotné vysvěcení chrámu se uskutečnilo v roce 1891. Aby se předešlo zneužití posvátného místa ke komerčním účelům, změnilo se Družstvo svatohostýnské, které bylo volným sdružením bez stanov, v roce 1895 v řádný spolek s pevnými stanovami a přejmenovalo se na Matici svatohostýnskou. Matice svatohostýnská odkoupila pozemky hostýnského vrcholu od barona Arnošta Loudona. V roce 1897 navštívil Hostýn císař František Josef I. V roce 1903 byl na jednání výborové schůze Matice svatohostýnské pověřen architekt Dušan Jurkovič vypracováním generálního situačního plánu na výstavbu nové křížové cesty a ostatních budoucích staveb na Hostýně. V roce 1925 valná hromada Matice svatohostýnské rozhodla o výstavbě poutního domu, který byl dokončen v roce 1928 pro potřeby poutníků s celkovou kapacitou 466 lůžek.

Jak uvádí Kozlová (2008) v období okupace a válečných let byla veškerá procesí zakázána, ale ani tento zákaz nezabránil poutníkům k vykonávání vlastních, soukromých poutí v ještě větším počtu než před válkou. Poutní dům byl pro Čechy uzavřen, velké množství vnitřního vybavení bylo odvezeno. Hostýnský chrám přišel za války o tři zvony, kněží však přibýlo, neboť byli ze svých působišť vypovězeni německými vojáky, avšak 25 jich bylo odvečeno do koncentračních táborů, z kterých se však již někteří nevrátili.

Po skončení druhé světové války se obnovili poutě a procesí, ale jen do roku 1948. Pospíšil (1994) uvádí, že nová vláda složená především z členů komunistické strany zakázala církevní spolky, církevní školy, omezila výchovu nových kněží. V noci z 13. na 14. dubna 1950 při akci „K“ zasáhli příslušníci StB, SNB a jednotek lidových milicí z n.p. TON do života řádu Tovaryšstva Ježíšova. Kněží byli donuceni sbalit si nejn nutnější věci a převezeni do dočasného sběrného tábora v Bohosudově v Čechách. Na jejich místa byli dosazeni umírněnější kněží poplatní režimu.

V roce 1951 byl rozpuštěn spolek Matice svatohostýnské a na poutní dům byla zavedena národní správa. Jak uvádí Pospíšil (1994) roku 1952 zde zahájila školní rok internátní škola pro 90 studentů, kteří museli vystoupit z církve, a pro jejichž účely byla budova poutního domu upravena. Internátní škola fungovala pouze rok. V roce 1961 rozhodnutím Finančního odboru ONV v Kroměříži byly budovy převedeny z vlastnictví Matice Svatohostýnské do vlastnictví Československého státu – do správy podniku Restaurace a jídelny Kroměříž, který z poutních domů zřídil pohostinství.

V roce 1962 Okresní národní výbor v Kroměříži rozhodl o ukončení činnosti pohostinství, a budovy byly předány odboru sociálního zabezpečení ONV v Kroměříži.

Teoretická východiska práce

2 1962 - 1983

2.1 Makroanalýza

2.1.1 Politické, ekonomické a sociální změny

Po vítězství spojeneckých vojsk a Rudé armády nad nacistickým Německem se do Československa po 2. světové válce vrátil prezident Edvard Beneš, který v londýnské prozatímní československé vládě vydal téměř 150 dekretů týkající se různorodých záležitostí. V říjnu 1945 vzniklo Prozatímní národní shromáždění, které odsouhlasilo platnost dekretů prezidenta republiky. *„První vlna vyvlastnění, při kterém byly znárodněny banky, pojišťovny a dvě třetiny průmyslu, přispěla k vytvoření smíšeného typu ekonomiky, kdy v soukromém vlastnictví zůstal jen malý a střední průmysl, stavebnictví a velkoobchod.“*¹⁷ První poválečné volby se uskutečnily v květnu 1946, kdy většinu mandátů v Národním shromáždění získali komunisté. Premiérem se stal Klement Gottwald a ministři komunistické strany obsadili důležitá ministerstva. Vláda se snažila zavést řadu sociálních opatření - zavést přídavek na dítě, prodloužit placenou dovolenou, zvýšit platy ženám a mládeži apod.

Vítězné velmoci v Postupimi se dohodly o poválečném odsunu občanů německé národnosti z okupovaných zemí. Odsun probíhal v letech 1945 - 1948, kdy své domovy opustilo téměř

¹⁷KAŠPAR, O. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska.*

1. vyd. Pardubice: KORA, 1997. s. 172.

tři miliony německých občanů, a jejich majetek byl ve prospěch republiky zkonfiskován. Odsun sudetských Němců znamenal pro republiku značný úbytek pracovních sil v průmyslu a zemědělství. Pozemková reforma zapříčinila, že se půda prodávala za velmi nízkou cenu, nebo se přiřazovala chudým rolníkům a zemědělským dělníkům, kteří často neuměli hospodařit, což mělo za následek nedostatek potravin. Proto přidělový systém v Československu zůstal i nadále po válce v platnosti.

V dubnu 1945 se Československo po schválení Košického vládního programu zařadilo mezi země, které se orientovaly na Sovětský svaz, což přineslo v životě země hluboké ekonomické a politické změny. Pernes (1997) uvádí, že byla zahájena obnova válkou a okupací narušeného hospodářství. Transformace ekonomiky z válečné výroby na mírovou probíhala obtížně a pomalu. V prvních poválečných měsících pomáhaly zásilky pomocné akce UNRRA – Úřad spojených národů pro pomoc a podporu, který zajišťoval dodávky potravin, léků, ošacení, zemědělských strojů a dopravních prostředků do válkou postižených zemí.

V únoru 1948 vyvrcholily rozpory mezi demokratickými stranami a komunisty, když dvanáct ministrů z dvaceti šesti podalo demisi, z toho důvodu, že ministr vnitra nahradil nekomunistické velitele Sboru národní bezpečnosti komunisty, bez vědomí vlády. *„Ministři Demokratické strany Slovenska a Československé strany lidové předpokládali, že když odstoupí většina ministrů, nebude vláda schopná se usnášet, bude muset podat demisi jako celek a budou vypsány předčasné volby do Národního shromáždění“*.¹⁸ Na prezidenta republiky byl komunisty vyvíjen nátlak, proto nakonec demisi ministrů

¹⁸ PERNES, J. *Československo 1946 – 1992*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1997.

přijal, a tím umožnil dosavadnímu předsedovi vlády doplnit ministerská křesla lidmi, které doporučili komunisté.

V květnu 1948 Národní fronta odhlasovala novou ústavu Československé lidově demokratické republiky, která znárodňovala podniky nad 50 zaměstnanců, přírodní bohatství, průmysl a peněžnictví. Ve volbách v roce 1948 měli voliči možnost volit jen z jedné kandidátní listiny, a z voleb odešli jako vítězové komunisté. Po abdikaci prezidenta Edvarda Beneše se stal prezidentem Československa Klement Gottwald.

Významná místa ve státní správě, soudnictví, vedoucí místa v podnicích, továrnách a závodech obsadili komunisté svými stranickými kolegy, kteří však neměli potřebnou kvalifikaci k výkonu funkce. Brzy se ukázalo, že toto rozhodnutí nebylo správné. Podniky přestaly prosperovat, soudy soudily nespravedlivě, učivo ve školách se podřizovalo komunistické propagandě. V roce 1949 byl přijat Zákon o jednotné škole, který zrušil církevní, soukromé, měšťanské školy a osmiletá gymnázia a nahradil je základní školou s osmiletou povinnou docházkou. O přijetí na střední a vysokou školu nerozhodovaly studijní výsledky studenta, ale politický postoj studenta a jeho rodičů.

Od roku 1949 začala probíhat kolektivizace zemědělství na základě zákona o Jednotných zemědělských družstvech, za pomoci přesvědčovacích, donucovacích, ale i násilných metod. Drobní rolníci a kulaci byli nuceni vstoupit do zemědělských družstev. Odpor byl zlomen jen kvůli vysokému zdanění, nevýhodným výměnám pozemků, velkými povinnými dodávkami apod., které byli pro zemědělce likvidační.

Ekonomika Československé republiky byla direktivně řízena a centrálně plánována. V roce 1949 „byl schválen

první pětiletý plán, který kladl důraz na přestavbu národního hospodářství a upřednostňoval budování těžkého průmyslu. Byla zakládána výrobní družstva, ve kterých se povinně sdružovali ševci, instalatéři, krejčí a ostatní řemeslníci.¹⁹ Při budování těžkého průmyslu bylo zapotřebí nových staveb, které vyžadovalo obrovské množství peněz a pracovní síly. Komunisté po vzoru Sovětského svazu označili tradiční model rodiny - otec živitel, matka v domácnosti za buržoazní přežitek. Ženy musely budovat socialistickou vlast a začaly muže nahrazovat v dopravě, v továrnách, našly uplatnění ve školství, zdravotnictví, státní správě, jako prodavačky či pracovnice v JZD. Pobíraly však nižší plat než muži za stejnou práci. Domácnost byla stále plně záležitostí žen. Ženy se vdávaly velmi brzy, často po absolvování střední školy. Častým důvodem pro sňatek bylo těhotenství snoubenky, antikoncepce neexistovala a o interrupci rozhodovaly zvláštní interrupční komise, nikoliv žena. Mateřská dovolená trvala jen několik měsíců, proto se budovaly bezplatné jesle a mateřské školy, které ženám umožňovaly pracovat na plný úvazek. Děti byly kolektivně vychovávány a ideologicky formovány od raného věku.

Československo se stalo členem Rady vzájemné hospodářské pomoci, která zpočátku organizovala hospodářskou pomoc při poválečné obnově, ale později mezi členskými státy koordinovala mezinárodní dělbu práce. Československo se díky tomu stalo převážně strojírenskou a později po podepsání Varšavské smlouvy i zbrojní velmocí. Nadměrné budování těžkého a zbrojního průmyslu mělo za následek zaostávání výroby spotřebního zboží, a tím pádem lidé neměli za co utratit své peníze. Stát proto v roce 1953 zasáhl měnovou

¹⁹ PERNES, J. *Československo 1946 - 1992*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1997.

reformou, která zrušila lístkový systém, a připravila značnou část občanů o úspory.

„Důležitou složkou boje proti opozici byl široce založený útok proti církvi. Když se komunistům nepodařilo získat její loajalitu k režimu, nastalo období teroru a perzekucí. V letech 1949 – 1951 zakázal stát katolický tisk, zrušil mužské a ženské řády a řeckokatolická církev byla násilím převedena na pravoslaví. Při třech procesech byla řada biskupů internována nebo uvězněna. Za pomoci příslušníků Státní bezpečnosti byla zinscenována řada provokací, které měly dokázat, že kněží klamou lid.“²⁰

K upevnění moci komunisté používali mnohdy brutální způsoby, aby odstranily nepohodlné osoby. Začaly probíhat vykonstruované procesy politického charakteru, které byly založené na falešných a vymyšlených obviněních. O vině, nevině a výši trestu nerozhodoval soud, ale mimosoudní orgán Komunistické strany Československa. Vlna procesů opadla v roce 1953 po smrti V. J. Stalina a K. Gottwalda.

V roce 1953 se Československým prezidentem stal Antonín Zápotocký, který byl mezi lidovými vrstvami značně oblíbený. *„Nové vedení KSČ a republiky v roce 1953 muselo změnit úkoly prvního pětiletého plánu. Omezily se peníze, vkládané do budování průmyslu, některé velikášské stavby byly úplně zastaveny. Kladl se důraz na výrobu spotřebního zboží, jehož nedostatek v posledních letech vedl ke stále větší nespokojenosti lidí.“²¹* Druhá pětiletka byla vyhlášena pro léta 1956 – 1960, která předpokládala nárůst průmyslové výroby o 54% a zemědělské výroby o 27%. I když smělé plány

²⁰ KAŠPAR, O. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska.*

1. vyd. Pardubice: KORA, 1997. s. 173.

²¹ PERNES, J. *Československo 1946 – 1952.* 1. vyd. Praha: Albatros, 1997. s. 27.

nebyly naplněny, došlo k určitému růstu výroby a zlepšení životní úrovně. V roce 1957 prezident Antonín Zápotocký zemřel a byl nahrazen Antonínem Novotným.

„V roce 1960 schválilo Národní shromáždění novou ústavu, které Československo prohlásilo socialistickým státem, přijalo nový název státu - Československá socialistická republika - a nový státní znak.“²² Ústava obsahovala článek o vedoucí úloze KSČ, o zrušení autonomie Slovenska, zajišťovala každému právo na práci, ale také ukládala každému povinnost pracovat. Musela být 100% zaměstnanost, proto se vytvářela pracovní místa, která byla v některých případech i zbytečná. Každý občan musel mít v občanském průkazu razítko svého zaměstnavatele.

V 60. letech 20. století vznikla řada zákonů - byl schválen trestní zákoník, občanský zákoník, zákon o péči a zdraví lidu a důchodové pojištění se rozšířilo pro všechny pracující.

„Náročný program, vytčený pro pětiletku v letech 1961 - 1965, úplně zkrachoval, což nakonec muselo přiznat i vedení strany a státu. Výsledek špatného plánování se ukazoval stále zřetelněji - v závodech se hromadily neprodejně zásoby, zatímco na trhu chyběly nejzákladnější výrobky. Všechny tyto nedostatky se kvalifikovaly jako výsledek nízké úrovně řídicí práce a Československo postihla krátkodobá ekonomická krize. Neschopnost řešit ekonomické problémy vyvolávala mezi obyvatelstvem rostoucí nespokojenost s komunistickým režimem a s odhalenými politickými zločiny. Občané Československa stále tíživěji pociťovali izolovanost od ostatního světa, protože měli velmi omezené možnosti cestování. K neklidům a k pocitům rozčarování přispívala

²² PERNES, J. Československo 1946 - 1992. 1. vyd. Praha: Albatros, 1997.

i touha svobodně projevit názor, cenzura tisku, omezení práv církve a neexistence spolků a občanských sdružení."²³

Reformní snahy Komunistické strany Československa se začaly projevovat v polovině šedesátých let, kdy se KSČ rozdělila na dva tábory. Reformní komunisté požadovali změnu v centrálním plánování a chtěli, aby podniky měly větší samostatnost v rozhodování. Protireformní komunisté tzv. konzervativci byli proti takovým opatřením a požadovali ještě větší zpřísnění centrálního plánování. Kritika režimu sílila až dospěla v lednu k sesazení prezidenta Antonína Novotného. Do čela ÚV KSČ byl zvolen Alexandr Dubček a prezidentem se stal Ludvík Svoboda. V dubnu 1968 byl ústředním výborem KSČ schválen Akční program KSČ, který *„stanovil novou politickou linii charakterizovanou heslem Socialismus s lidskou tváří a který plánoval demokratizaci veřejného a politického života, omezení plánovaného hospodářství, dodržování občanských práv a federaci.*"²⁴ Demokratické kroky uskutečňované v Československu se nelíbily protireformním komunistům, vládám v Polsku a NDR a znepokojovaly Sovětský svaz, který svůj vliv chtěl udržet silou. Vpád vojsk Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968 ukončily reformní pokusy v Československu. Zemi okupovala vojska Varšavské smlouvy do konce roku 1968, kdy ji opustily kromě okupačních vojsk Sovětského svazu všechna členská vojska. V říjnu 1968 byla v Praze podepsána dohoda o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu a začalo období *„normalizace. Pod tímto heslem začali dogmatictí komunisté upevňovat svou moc a vraceli poměry v zemi do kolejí, které*

²³ KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 278-280.

²⁴ PERNES, J. *Československo 1946 - 1992*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1997. s. 37.

*pokládali za normální, zpátky od reforem k strnulému dogmatismu padesátých let.*²⁵

1. ledna 1969 byla vyhlášena federální vláda a Federální shromáždění ČSSR, kdy obě země Česko a Slovensko měly své vlády a své vlastní zákonodárné orgány. V prosinci 1970 ale Federální shromáždění schválilo dodatky posilující pravomoci federálních orgánů na úkor národních republik.

Ekonomické reformy uskutečněné na konci 60. let umožnily zavedení pětidenního pracovního týdne. Ovšem několikrát do roka byly vyhlašovány pracovní soboty, při kterých si lidé museli napracovat vánoční a velikonoční svátky.

V prosinci 1970 byl založen Socialistický svaz mládeže (SSM), do kterého vstupovali studenti a učni ze středních škol. Po složení slibu vstupovali děti mladšího školního věku do jiskřiček a starší děti do pionýra. Schválená populační politika, která si kladla za cíl zvýšení porodnosti, slavila úspěchy. Díky ní byly zavedeny mateřské příspěvky, od roku 1973 se zvýšily rodinné přídatky, schváleny novomanželské půjčky a zahájena výstavba panelových sídlišť.

V letech 1970 - 1980 byly budovány stavby, které měly dokázat úspěšnost politiky KSČ, ale také měly kladný přínos pro život společnosti a rozvoj národního hospodářství. Např. stavba tranzitního plynovodu ze Sovětského svazu, výstavba dálnice Praha - Brno - Bratislava, zprovoznění prvního úseku pražského metra apod.

V roce 1975 se stal prezidentem Gustáv Husák a československá vláda se v Helsinkách zavázala podpisem Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě dodržovat lidská práva. *„Dokumenty po ratifikování se staly součástí československého právního řádu, ale jeho*

²⁵ KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 296.

důsledné plnění v oblasti lidských práv, náboženských svobod a životního prostředí dělalo stranickým a politickým orgánům problémy. Na obranu lidských práv se na Nový rok ustavilo neformální společenství, které publikovalo Chartu 77, a vyzývalo komunistické vedení ke skutečnému dodržování lidských práv.“²⁶ Signatářů Charty postupně přibývalo, stávali se terčem perzekucí, byli sledováni, vězněni, směli pracovat jen jako dělníci či pomocné síly. Hnutí Charty vydrželo i přes pronásledování a teror do listopadu 1989.

2.1.2 Proměny péče o osoby s mentálním postižením

Po 2. světové válce se sice obnovily spolky, které se zabývaly organizovanou péčí o občany s mentálním postižením a umožňovaly jistý stupeň výchovy a vzdělání prakticky všem, neměly však dlouhotrvající charakter. Po komunistickém převratu v 50. letech 20. století, se organizovaná péče o lidi s postižením deformovala. *„Byl zrušen institut domovského práva a nahrazen institutem československého občanství. Starost o znevýhodněné občany tím přešla z obcí na stát a jeho orgány. Nový jednotný systém sociálního zabezpečení byl zakotven v zákoně č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení. Tento zákon umožňoval i činnost jiných než státních subjektů v oblasti sociální péče a to ústavní zaopatření, které umožnilo zřizování, provozování a udržování ústavů sociální péče též dobrovolným organizacím, církvím a náboženským společnostem, podnikům a jednotným zemědělským družstvům. I přes existenci tohoto*

²⁶ KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 306.

*ustanovení byla veškerá odpovědnost převedena na stát.*²⁷ Na všechny organizace zřizované spolky nebo církevními řády byla zavedena nucená správa, a v brzké době byly zrušeny a předány státu. Ústavy sociální péče byly zřizovány v opuštěných zámeckých objektech a budovách mimo veřejnost. Ústavy ztratily suverenitu, staly se uzavřenými bez potřeby kontaktu s okolím a stěhovány na okraje obcí. Lidé z obcí ztratili na chod ústavu vliv, přestali mít o ně zájem a čím dál tím víc se mezi nimi prohlubovala izolace. *„Oddělovala se od sebe i společenská odvětví, která se péčí o lidi s postižením nejvíce zabývala. Jednalo se o systémy institucí, metod a forem práce, jak je představovaly organizace resortu sociálních věcí, zdravotnictví a školství. Postupně se vyvinul tak dokonalý systém vnitřní uzavřenosti, že člověk se zdravotním postižením byl zabezpečen výhradně službami jednoho z uvedených odvětví. Spolupráce byla takřka vyloučena. Pokud byl člověk s postižením označen za nevzdělavatelného, byl umístěn do ústavu sociální péče, kde mu byly odeprény vzdělávací služby poskytované resortem školství.*²⁸ V zařízeních byla poskytována především zdravotní péče (ošetřovatelská a rehabilitační) a sociální péče. Ústavní zařízení byla velká, s mnoha lůžky v místnosti a se špatnými hygienickými podmínkami. Chovanci ústavů byli hromadně zbavováni způsobilosti k právním úkonům a osvobozováni od školní docházky. Výchovně vzdělávací činnost probíhala jen v ústavním prostředí a výchovná péče se orientovala na pracovní činnosti. Chovanci byli rozdělováni z hlediska věku, pohlaví a podle stupně mentální retardace.

²⁷MATOUŠEK, O., a kol. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 27.

²⁸MICHALÍK, J. *Transformace ve speciální pedagogice*. In *Speciální pedagogika*. Olomouc: UP, 2006. s. 73.

Na rodiče byl vyvíjen nátlak ekonomický, sociální a psychologický, kterému ve většině případů rodiče podlehli, a umístili své dítě do ústavního zařízení s celoročním provozem.

Zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení zrušil možnost poskytování sociálních služeb církvemi, církevními řády a dobrovolnými organizacemi. *„Ústavy sociální péče se zaměřovaly na péči o tělesně vadnou mládež, duševně vadnou mládež, dospělé občany středního věku a staré občany. Ústavní sociální péče byla poskytována jen občanům, kteří byly odkázáni plně na pomoc společnosti, především tělesně nebo duševně vadné mládeži, tělesně, smyslově nebo duševně vadným dospělým, trvale chorým občanům a starým osamělým občanům zejména s nízkými důchody.“*²⁹ Sociální péče byla centralizovaná – řídicí a kontrolní činnost zajišťoval Státní úřad sociálního zabezpečení, v místní samosprávě ji prováděly národní výbory, které měly možnost zřídit komise sociálního zabezpečení. Pokud příjemce služby nebyl schopen uhradit náklady za poskytované služby, byl národní výbor oprávněn požadovat úhradu nákladů od osob povinných výživou k příjemci služby.

Zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení navázal na zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, který zůstal koncepčně v části čtvrté o sociální péči stejný jako v dosud platném zákoně. Zákon zaváděl nově pojem péče o občany společensky nepřizpůsobené.

²⁹ ČÁSTKA 44. Zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení. Ze dne 15. 6. 1964. Část pátá.

2.2 Analýza středního dosahu

2.2.1 Proměny zvláštního vzdělávání

Po skončení 2. světové války se zabývala řada odborníků otázkou, jak bude uspořádáno národní školství v nové republice. Zda-li bude pomocné školství propojené s obecným vzděláváním v jeden systém či ne.

V zákoně o jednotné škole č. 95/1948 Sb. stát zřizoval: „školy pro mládež vyžadující zvláštní péči - pro mládež tělesně vadnou a s vadami smyslů a řeči, duševně a mravně vadnou, postiženou chorobami a umístěnou v léčebných ústavech a ozdravovnách.“³⁰ Zákon též zrušil existenci soukromého a církevního školství na základě zestátnění všech těchto organizací.

Školský zákon č. 31/1953 Sb., rozšířil vzdělání žáků s mentálním postižením o zvláštní učňovské školy, ve kterých se žáci připravovali k výkonu dělnických profesí.

Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon) upravoval v zájmu příznivého vývoje dětí předškolní institucionální péči o děti s vadami smyslovými, duševními a tělesnými.

Tyto zákony pozitivně ovlivnily vývoj péče o mentálně postižené jedince, ale jen ve formě umístění v oboru, zařazení a činnosti. Nebylo však poskytováno právo na vzdělání všem dětem s postižením. Zákony zavedly nové termíny - školy pro mládež vyžadující zvláštní péči a zvláštní školy. Tato školská zařízení byla budována samostatně a oddělená od běžných škol, a byla určena „pro děti debilní a pro děti se

³⁰ ČÁSTKA 38. Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství ze dne 10.5.1948. Část pátá, § 60.

*získanou slabomyslností (demencí). Zvláštní školy nebyly určeny pro děti s těžkou oligofrenií,*³¹ protože byly považovány za nevzdělavatelné, a tudíž osvobozeny od školní docházky. Posuzování o vzdělavatelnosti dítěte, zařazení dítěte do zvláštní školy či osvobození od školní docházky, se uskutečňovalo na základě komplexního vyšetření a následně rozhodnutím odborných komisí pro mládež vyžadující zvláštní péči při národních výborech. Rodiče se nemohli sami rozhodnout o umístění dítěte do zvláštní školy, stát tak výrazně zasahoval do jejich rodičovských práv.

³¹ SOVÁK, M. *Nárys speciální pedagogiky*. 3. vyd. Praha: SPN, 1977. s.116.

2.3 Mikroanalýza

2.3.1 Charakteristika zařízení ÚSP Hostýn

První zmínky o Ústavu sociální péče pro mentálně postiženou mládež na Hostýně se začaly psát v roce 1962, kdy byly původní poutní domy převedeny do kompetencí odboru sociálního zabezpečení Okresním národním výborem v Kroměříži. Důvodem pro zřizování dalších ústavů byly především nedostatečné kapacity dosavadních zařízení sociálního charakteru, protože společenský systém usiloval o umístění většiny postižených osob do ústavů sociální péče. Ústav sociální péče Hostýn spadal pod resort Ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí a o obyvatelích ústavu se mluvilo jako o svěřencích a chovancích.

Protože poutní domy dlouhou dobu neplnily svůj původní účel, a nacházely se ve značném havarijním stavu, bylo nutné provést značné opravy a adaptační práce pro potřeby zařízení. V ústavu zcela chyběla kotelna, prádelna, které byly pro provoz zařízení potřebné, a musela se zrekonstruovat kuchyně, která se nacházela ve značně havarijním stavu. 18. července 1962 přišly do ústavu z psychiatrické léčebny v Kroměříži první dvě sestry z kongregace Milosrdných sester svatého Kříže a dokonce roku 1962 se jejich počet zvýšil na jedenáct. Sestry pomáhaly při drobných stavebních pracích, prováděly úklidové a přípravné práce k zahájení provozu ústavu. I když budovy nebyly všechny zcela opravené, byla alespoň hlavní budova 18. března 1963 zkolaudována, a první dva chlapci byli přijati 21. a 22. března 1963. Prvním vedoucím zařízení se stal v květnu 1963 Vladimír Rohan. Do konce roku 1963 přijal ústav čtyřicet devět svěřenců s kombinovanými vadami

a v dalším roce počet svěřenců vzrostl na osmdesát, o které pečovalo čtyřicet čtyři řádových sester a pět civilních zaměstnanců, kteří zajišťovali provoz ústavu.

Ústav sociální péče pro mentálně postiženou mládež na Hostýně poskytoval celoroční služby dětem a mládeži s mentálním postižením do 26 let věku. Jednalo se o koedukované zařízení. V hlavní třípodlažní budově ústavu byla kromě ubytovacích pokojů v přízemí zřízena kuchyně a velká jídelna, která sloužila i jako prostor pro výchovnou a zájmovou činnost (nácvik besídek, poslech hudby aj.). Naproti hlavní budově v dřevěném přístavku byla zřízena tělocvična, ve které svěřenky nacvičovaly gymnastické sestavy a probíhaly zde divadelní představení pro rodiče dětí a širokou veřejnost.

Díky uvolněným prostorám v hlavní budově ústavu, které obývaly řádové sestry a které se přestěhovaly do nově zrekonstruované sousední budovy, mohli být přijati noví svěřenci. Do konce roku 1965 se již řádové sestry staraly o 148 svěřenců. Konečný počet svěřenců ústavu se od roku 1966 pohyboval okolo 180.

K areálu ústavu patřila zahrada a hospodářské budovy, ve kterých se chovala drobná hospodářská zvířata – slepice a králíky, později se chov rozšířil o ovečky. V zahradě ústavu se pěstovala zelenina, která sloužila pro potřeby ústavu a zajišťovala jeho soběstačnost. Hospodářství mělo pro svěřenky velký význam – umožňovalo jim zapojení se do rozličných prací a být užitečné.

V roce 1966 přešly kompetence Odboru sociálního zabezpečení Okresního národního výboru v Kroměříži do rukou nově vzniklé Okresní správy ústavů sociální péče, která v této roli působila do roku 1975. V roce 1975 se zařízení

stalo součástí Okresního ústavu sociálních služeb v Kroměříži, který zaštiťoval veškerá zařízení sociálního charakteru.

V roce 1969 vydalo Krajské metodické středisko pokyn, který nařizoval ústavům sociální péče rozdělení svěřenců dle pohlaví. Během roku se chlapci z hostýnského ústavu odstěhovali do Ústavu sociální péče pro mentálně postiženou mládež ve Víceměřicích, a z Víceměřic se přestěhovala děvčata do ústavu na Hostýn.

V roce 1971 rozhodl Krajský odbor sociálního zabezpečení v Brně o přemístění dvaceti nejstarších svěřenek do Ústavu sociální péče pro ženy ve Zdislavicích. Do ÚSP na Hostýně se začaly přidělovat svěřenky mladší, které přicházely přímo z rodin.

Řádové sestry zpočátku zajišťovaly skoro všechny služby a činnosti pro potřeby zařízení. Byly rozděleny do skupin na vychovatelky, zdravotnice, rehabilitační sestry, kuchařky, prادلeny apod. Sestry v ústavu žily a pracovaly sedm dní v týdnu, a proto považovaly za samozřejmé stejné pracovní vytížení i u svěřenek, které vypomáhaly v pomocných provozech i ve svém osobním volnu. Tak jak sestry stárly postupně odcházely do důchodu, byla jejich pracovní místa nahrazována civilními zdravotnicemi a vychovatelkami.

Hostýnský ústav se potýkal s celou řadou nepříjemností a nehod. Ještě před zahájením provozu v roce 1963 ústavu shořela střecha, cesta v zimě byla často neprůjezdná, byly potíže s elektřinou, telefonem a vodou, která často netekla. Za plného provozu ústavu probíhaly v areálu stavební práce. Bylo zavedeno ústřední topení, v roce 1976 byla postavena v proluce po dřevěné verandě mezi sálem, který sloužil jako tělocvična, a bývalým hotelem, patrová budova s obytnými

místnostmi, jídelnou, učebnami a hygienickým zařízením. V roce 1977 bylo v areálu ústavu vybudováno hřiště, aby se svěřenky mohly více věnovat sportovním aktivitám. V letech 1979 - 1980 se v hlavní budově za plného provozu měnila všechna okna a dveře, proběhla výměna radiátorů a byla uvedena do provozu ordinace zubní ambulance a rehabilitace pro potřeby zařízení.

2.3.2 Výchova a péče o svěřenky

„Řádové sestry z kongregace Milosrdných sester sv. Kříže se před tvrdou ofenzívou ze strany komunistů věnovaly dětem, chudým, nemocným, sirotkům, mládeži, lidem opuštěným a různým způsobem postiženým, kterým poskytovaly zdravotní, výchovnou a sociální péči. Po internaci v Bohosudově v roce 1950 byly sestry svatého Kříže rozděleny dle věku a nemocí do různých pracovišť, a v rámci plánované likvidace řeholních sester byly přeřazeny z osmi nemocnic do dvaceti dvou charitních a státních sociálních ústavů.“³²

V květnu 1963 proběhlo v ústavu na Hostýně odborné školení sester, na kterém přednášeli lékaři a učitelé. V rámci doplnění vzdělání některé řádové sestry absolvovaly půlroční pedagogický kurz, jiné absolvovaly zdravotnický kurz nebo kurz rehabilitační. Školení, kurzy a instruktáže probíhaly i v dalších letech, řádové sestry a následně i civilní zaměstnanci si doplňovali vzdělání v oblasti defektologie, pohybové, smyslové, hudební, pracovní, estetické a výtvarné výchovy.

Svěřenky ústavu byly rozděleny dle věku a duševních schopností do devíti výchovných skupin. Každou skupinu vedly

32 KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SVATÉHO KŘÍŽE. *O nás*. [online].

dvě řádové sestry - jedna zdravotnice a jedna vychovatelka. Úroveň rozumových schopností ve skupinách byla značně rozdílná, proto i vzdělávání mělo v každé skupině jiný charakter. Dle tehdejší platné klasifikace lidí s mentálním postižením se mentální retardace členila do tří stupňů: debilitu (lehká slabomyslnost), imbecilitu (středně těžká slabomyslnost) a idiocii (těžká slabomyslnost). U nejmladších dětí s lehkou a středně těžkou slabomyslností a u svěřenců s těžkou slabomyslností se pedagogická činnost zaměřovala na rozvoj smyslové, rozumové, společenské, pohybové a hudební výchovy. Důraz se kladl i na upevňování základů sebeobsluhy a komunikačních dovedností. Debilní a imbecilní děti školního věku docházely do třídy (v rámci ústavu), ve které se rozvíjela smyslová, rozumová, pohybová, hudební výchova a vyučovalo se trivium - čtení, psaní, počítání. Starší svěřenky byly rozděleny dle manuální zručnosti do pracovních terapií a do pracovních činností v rámci chodu ústavu - vypomáhaly v kuchyni, v prádelně, pomáhaly s úklidem, zahradničily a staraly se o zvířata. Ve vzdělávání se nezapomínalo ani na ně. Mimo dobu jejich zaměstnání byly starší svěřenky individuálně vzdělávány řádovými sestrami, které u svěřenek rozvíjely čtení a psaní získané ve Zvláštní škole internátní v Čechách pod Kosířem.

V odpoledních hodinách po skončení výuky ve třídě, prací v terapiích nebo v pomocných provozech svěřenky chodily na procházky, pracovaly na zahradě nebo sbíraly léčivé rostliny. Svěřenky se ve volném čase učily šít, plést, vyšívát, háčkovat.

Pracovní terapie přinášely ústavu kromě pracovního uplatnění svěřenek i finanční zisk. Zpočátku se v pracovních terapiích šily papuče a vyšívaly ubrusy, později od roku 1974

se svěřenky naučily vyplétat sedadla k ohýbaným židlím pro s.p. TON v Bystřici pod Hostýnem.

Výuka náboženství existovala v ústavu od samého počátku. Řádové sestry se společně se svěřenkami modlili a navštěvovali bohoslužby v bazilice na Hostýně.

Všechny výchovné skupiny nacvičovaly vystoupení k různým příležitostem. Tradičním programem se stala divadelní představení, která měla u veřejnosti velký úspěch. Dále se svěřenky představovaly veřejnosti sborovým zpěvem, tanečky a rytmickými cvičeními. V ústavu vznikl hudební kroužek pod vedením sestry Roziny, který naučil pět děvčat hrát na akordeon, a jednu svěřenku na bicí. Repertoárem hudebního kroužku byly především lidové písně. Život svěřenkám v ústavu zpestřovaly zájezdy po české vlasti a různé akce. Např. masopustní veselice s karnevalem a voděním medvěda, oslava MDŽ, kácení májky, příchod Mikuláše apod.

Sportovní aktivity v ústavu se staly nedílnou součástí života svěřenek. V roce 1976 byly pořádány I. celokrajské sportovní hry mentálně retardované mládeže, pořádané Krajským metodickým střediskem v Brně. Sportovních her se pravidelně účastnily všechny ústavy sociální péče pro mládež z Jihomoravského kraje. Přípravy na sportovní hry se staly pravidelnou a oblíbenou součástí života ústavu. Svěřenky si z her přivážely cenné kovy, což bylo důkazem, že se na ně svědomitě a pilně připravovaly. V současné době proběhl již jejich 33. ročník.

3 1984 – 1993

3.1 Makroanalýza

3.1.1 Obecná charakteristika československého hospodářství

Československé hospodářství na přelomu 70. a 80. let 20. století zažívalo pokles rentability výroby, kdy se ve skladech shromažďovalo velké množství nadměrných zásob, které se nedodávalo na trh. Efektivita národního hospodářství stále klesala, což bylo zapříčiněno i celosvětovým ropným šokem, který se odrazil i v poklesu životní úrovně československých občanů o 3-10%. *„V letech 1981 – 1985 došlo k nejnižšímu přírůstku národního důchodu od roku 1968. To vyvolávalo nespokojenost a nakonec vedlo k tomu, že se od režimu odklonily některé vrstvy obyvatel, které proti němu dosud nevystupovaly. Ve druhé polovině 80. let začala česká společnost dávat stále zřetelněji najevo svůj odpor k vládnoucí skupině a její straně. Nezávislé občanské iniciativy nacházely pro svoji činnost stále novou podobu a zrodila se četná ekologická hnutí. Všechny tyto skupiny vystupovaly kriticky ke komunistickému režimu, organizovaly nové projevy nesouhlasu s jeho způsoby.“*³³

Ke kritice režimu se zapojili kromě řadových občanů i známé osobnosti z řad herců a spisovatelů. Prohlášení „Několik vět“, které připravila skupina disidentů, shrnula požadavky, které se objevily již v jiných žádostech, ale nejostřeji vyzývaly k odstoupení funkcionářů odpovědných za ničení země.

³³ PERNES, J. *Československo 1946 – 1992*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1997. s. 52.

V listopadu 1989 při vzpomínkové demonstraci u příležitosti 50. výročí si „českoslovenští studenti nejenom připomínali dějinnou vzpomínku, kdy nacističtí okupanti uzavřeli vysoké školy a mnoho studentů odvěkli do koncentračních táborů, ale také vyjadřovali nesouhlas s tehdejší režimem. Klidný studentský průvod však speciální zásahové oddíly napadly a zranily mnoho studentů, se stal pověstnou poslední kapkou.“³⁴ Tvrdý zásah proti studentům vyvolal řadu nepokojů a stávek mezi herci a veřejností, kteří se přidali na stranu studentů, a protestovali tak proti stávajícímu režimu. Prezident Gustáv Husák rezignoval a do čela státu byl zvolen disidentský prezident Václav Havel. V červnu 1990 proběhly první svobodné volby od roku 1946, které potvrdily vítězství stran po pádu komunistického režimu. V roce 1990 byla rozpuštěna Rada vzájemné hospodářské pomoci, Varšavská smlouva a během roku 1991 proběhl odsun sovětských vojsk z území Československa. Parlament přijal lustrační zákon, který znemožňoval zastávání vedoucích funkcí komunistickým hodnostářům ve státní správě a státních podnicích. Byl schválen zákon o restitucích, kdy se navracel zabavený majetek původním vlastníkům či jejich dědicům, a také církvím. Centrálně plánové hospodářství se začalo postupně měnit na tržní.

V roce 1992 proběhly druhé volby, ve kterých v České republice zvítězila pravicová strana a na Slovensku levicová. Rozpory mezi Slovenskem a českými zeměmi vyvrcholily rozhodnutím federálního shromáždění o zániku Československa. 1. ledna 1993 vznikly dva samostatné státy - Česká a Slovenská republika, kdy v České republice byl znovu zvolen prezidentem Václav Havel.

³⁴ KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 311.

V roce 1999 se Česká republika stala členem Severoatlantické aliance NATO a v roce 2004 vstoupila do Evropské unie.

3.1.2 Péče o osoby s mentálním postižením

Přijetím zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení ve znění pozdějších předpisů „*stát v rámci sociální péče poskytoval dávky a služby, které měly zajišťovat pomoc občanům, kteří nebyli dostatečně zabezpečeni příjmy z pracovní činnosti, dávkami důchodového nebo nemocenského zabezpečení, popřípadě jinými příjmy. A občané, kteří vzhledem k svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohli překonat obtížnou životní situaci či nepříznivé životní poměry.*“³⁵ Jednou ze služeb sociální péče byla ústavní sociální péče.

V souladu se zákonem se dětem a mládeži s těžkým mentálním postižením v ústavech sociální péče poskytovalo bydlení, zaopatření, osobní vybavení, zdravotní péče, rehabilitace, výchova zaměřená též k pracovní činnosti, kulturní a rekreační péče.

Občanům s těžkým tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením, kteří měli značně omezený pohyb a orientační schopnost se poskytoval dle druhu a stupně postižení průkaz mimořádných výhod I., II. a III. stupně. Tento průkaz vydával Okresní úřad a opravňoval občana k mimořádným výhodám s vyznačením, o který stupeň výhod se jedná.

Vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se prováděl zákon o sociálním zabezpečení rozlišoval ústavy sociální péče dle

35 ČÁSTKA 21. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení ze dne 16.6.1988. § 73, odst. 6.

věku obyvatelů a dle klientely v rámci poskytování ústavní sociální péče osobám s mentálním postižením - ústavy pro mentálně postižené děti a mládež (ve věku od 3 do 26 let, výjimečně i déle) a ústavy pro mentálně postižené dospělé občany. Vyhláška taktéž s ohledem na druh pobytu v jednotlivých ústavních zařízeních členila ústavy sociální péče s denním, týdenním a celoročním pobytem. Denní pobyt klientům neposkytoval bydlení, týdenní pobyt klientům neposkytoval bydlení, stravu a ostatní péči ve dnech pracovního klidu a klientům celoročního pobytu se poskytovalo komplexní zaopatření - strava, bydlení a ostatní péče s ohledem na typ klientely.

Vyhláška taktéž vymezovala jak má probíhat péče v ústavech sociální péče pro mládež. *„V ústavech sociální péče pro mentálně postiženou mládež se poskytuje výchova a vzdělání mentálně postiženým v rozsahu jejich schopností. Výchova mentálně postižených svěřenců ve věku do 16 let se organizuje zpravidla ve výchovných skupinách ustavených podle jejich mentální úrovně s přihlédnutím k fyzické vyspělosti. V těchto výchovných skupinách může být zařazeno nejvýše 12 svěřenců. Počet svěřenců starších 16 let se ve výchovných skupinách řídí potřebou zajištění řádné výchovy a nesmí být vyšší než 15 svěřenců.“*³⁶

Vyhláška neznala takové termíny jako je chráněné bydlení, chráněné zaměstnávání v podmínkách ústavu a neřešila možné konflikty mezi klienty a personálem ústavu.

Transformace ústavů sociální péče, která začala po společenských změnách v 1989, směřovala k modernějším formám péče o mentálně postižené klienty. Valenta, Müller (2004) uvádí, že cílem transformace se staly principy atomizace

³⁶Částka 37. Vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení. Část IV. § 66, odst. 4 a 5.

(rozbití velkých ústavních zařízení na menší, flexibilnější), normalizace (integrovat klienta do společnosti a aktivit mimo ústavní zařízení) a humanizace (respektovat postižené občany jako rovnoprávné členy společnosti). Vznikla řada nestátních subjektů, které se staly alternativou státních ÚSP. Většinou se jednalo o týdenní a denní stacionáře, které klientům nabízeli komplexní servis, jak terapeutický, tak i zdravotnický, vzdělávací, diagnostický, rehabilitační či sociální.

3.2 Analýza středního dosahu

3.2.1 Vzdělávání osob s mentálním postižením ve školských zařízeních

Školský zákon č. 29/1984 Sb., potvrzoval existenci rozsáhlé sítě „škol pro mládež vyžadující zvláštní péči a zároveň poskytoval pomocí zvláštních výchovných a vyučovacích metod, prostředků a forem, výchovu a vzdělávání žákům mentálně, smyslově nebo tělesně postiženým, žákům s vadami řeči, žákům s více vadami, žákům obtížně vychovatelným a žákům nemocným a oslabeným, kteří jsou umístěni ve zdravotnických zařízeních; připravují tyto žáky k začlenění do pracovního procesu a života společnosti.“³⁷

Původní znění tohoto zákona nezaručovalo právo na vzdělání osobám s vadami sluchu a zraku, s použitím znakové řeči (byla preferovaná orální metoda), či Braillova písma a ani neumožňovalo přítomnost dítěte s postižením v běžných školách. Školy se specializovaly na jeden druh a stupeň postižení – např. školy pro neslyšící, pro žáky se zbytky sluchu, pro nedoslýchavé. Osnovy a učební plány byly vypracovávány speciálně pro jednotlivé typy škol. Žáci s mentálním postižením byli vyučováni na zvláštních a pomocných školách podle redukováných osnov. Žáci s těžkým mentálním postižením byly označovani jako nevzdělavatelni a osvobozováni od povinné školní docházky.

Nutno přiznat, že i když společensko-politický systém byl nastaven způsobem, který podporoval a vyvolával

³⁷ ČÁSTKA 5. Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon) ze dne 4.4.1984. Část čtvrtá, § 28.

segregaci, i tak v mnoha školských zařízeních pracovala řada vzdělaných a obětavých pracovníků, kteří se zasloužili o zlepšení podmínek ve školských zařízeních pro děti s postižením.

Integrační charakter dětí s postižením do běžných škol se začal datovat na počátku 90. let 20. století. Důležitým mezníkem se stala Vyhláška MŠMT č. 291/1991 Sb., o základních školách, která ve svém textu zmiňovala možnost (ne povinnost) začleňování dětí s postižením do běžných základních škol a umožnila vzdělávat žáky, kteří byli dříve osvobozeni od povinné školní docházky. Zákon č. 171/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol umožnil právo na vzdělání žákům s těžkým sluchovým postižením prostřednictvím znakového jazyka a nevidomým žákům vzdělávat se pomocí Braillova písma. Vyhláška č. 399/1991 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách, v § 2 odst. 6 zřizovala pro děti s mentálním postižením speciální mateřské školy, zvláštní školy, odborná učiliště a praktické školy. Třídy pomocné školy mohly být zřizovány dle § 4 odst. 4 při zvláštních školách a ústavech sociální péče.

3.2.2 Výchova osob s mentálním postižením v ÚSP

Do ústavů sociální péče byly zařazovány mentálně postižené děti, mládež a dospělí, kteří jsou na úrovni střední, těžké a hluboké mentální retardace, a přes svůj mentální deficit nebyli schopni výchovy a vzdělávání ve zvláštních a pomocných školách. *„V československé odborné terminologii se vyskytoval termín „nevzdělavatelny“, kterým*

byli označováni jedinci, kteří nebyli schopni vzdělávání s ohledem na možnosti splnění požadavků osnov příslušného typu školního zařízení pro mentálně retardované. U středně těžce mentálně retardovaných nelze souhlasit s použitím termínu „nevzdělavatelny“ v obecném významu, protože všichni mentálně retardovaní jsou schopni se učit. Výsledkem řízeného procesu učení je osvojení řady důležitých životních dovedností a návyků.“³⁸

Kysučan (1990) taktéž uvádí, že možnosti osobnostního rozvoje u mentálně postižených osob byly sice omezené, ale snahou všech by mělo být rozvíjení jejich sociální adaptability a pracovního uplatnění, které by vedlo k jejich pozdějšímu samostatnému životu. Mentálně postižené osoby nelze odsoudit k celoživotní nečinnosti a izolaci od společnosti, ale pomáhat jim zapojit se do běžného života soustavnou a cílevědomou výchovnou prací.

³⁸ KYSUČAN, J. *Psychopedie. Teorie výchovy mentálně retardovaných*. 1.vyd. Praha: SPN, 1990. s. 69.

3.3 Mikroanalýza

3.3.1 Změna umístění ústavu

Rok 1984 se stal přelomovým pro svěřenky Ústavu sociální péče na Hostýně z důvodu odchodu do důchodu dvanácti řádových sester, které byly velkou hybnou silou ve výchově a vzdělávání svěřenek. Řádové sestry byly nahrazeny zdravotnicemi, vychovatelkami a civilními zaměstnanci. Posledních šest řádových sester odešlo z hostýnského ústavu v roce 1988. Změnila se koncepce výchovné činnosti – začala se prosazovat větší svoboda svěřenek, rozvíjely se výchovné, vzdělávací a společenské aktivity.

V letech 1985 - 1986 byl celkový počet svěřenek zredukován ze 181 na 121 obyvatel a s malými odchylkami přetrvává dodnes. Šedesát svěřenek bylo přemístěno do Ústavů sociální péče pro ženy ve Zdislavicích, Pačlavicích a Zborovicích, nebo si je rodiče vzaly do trvalé péče domů.

Změnou politického systému v Československu v letech 1989 - 1990 se začaly vracet zabavené objekty původním majitelům. Na Hostýn se vrátil řád Tovaryšstva Ježíšova a byla obnovena činnost Matice Svatohostýnské, která usilovala o navrácení zabaveného majetku. Zřizovatel ústavu Okresní úřad v Kroměříži začal vyvíjet snahu o vybudování nového objektu v rámci obce Chvalčov. Nové zařízení se začalo stavět v roce 1992. Duben 1994 byl celý ve znamení příprav na stěhování klientů i celého inventáře z Hostýna do nově postaveného moderního zařízení ve Chvalčově. Dle zákona o restitucích byla část majetku Matici Svatohostýnské navrácena v roce 1994 a další část byla vrácena formou daru

v roce 1999. O obyvatelích ústavů se v rámci humanizace a v důsledků dodržování lidských práv mluvílo jako o klientech zařízení.

3.3.2 Výchova a péče o svěřenky

V roce 1984 bylo přemístěno do Domova důchodců v Pačlavicích 43 nejstarších svěřenek a na jejich místa byly přijaty nové obyvatelky s různým druhem postižení, které zapříčinily přemístování mezi jednotlivými odděleními a způsobily změnu ve výchovných skupinách. Odchod řádových sester do důchodu způsobil, že se musely přeorganizovat veškeré výchovné a vzdělávací aktivity. Pět vychovatelů z řad civilních zaměstnanců se často potýkalo s nechutí některých zdravotních sester, které jim znepríjemňovali práci se svěřenkami. Zastávaly názor, že procvičování a rozšiřování výchovně vzdělávací činnosti je u těžce postižených svěřenek zbytečné. I přes tento negativní postoj určité skupiny zaměstnanců byly svěřenky rozděleny do pěti výchovných a čtyř ošetrových skupin. Redukce svěřenek v letech 1985 - 1986 byla důvodem i pro redukci skupin - čtyři výchovné a tři ošetrovné skupiny. Dvě vychovatelky pracovaly na směny a střídaly se v týdenním intervalu v odpoledních hodinách na ošetrových odděleních. Zbylí tři vychovatelé pracovali v dopoledních hodinách v učebně, kterou si upravili z bývalé kaple. Ve výchovných skupinách se rozvíjela smyslová, řečová, rozumová, pohybová, hudební a výtvarná výchova, a procvičovalo se trivium. I když třída nebyla součástí žádné oficiální školy. V pracovních výchovných skupinách nacházely svěřenky pracovní uplatnění v rámci nácviku činností

v dílnách pracovních terapií - šicí a vyšívací. V ošetřovných skupinách se základem veškeré výchovné činnosti staly aktivity zaměřené na udržení a rozvíjení osobní hygieny, nácvik sebeobsluhy v oblasti stolování a oblékání .

V roce 1988 odešlo z ústavu posledních šest řádových sester, které vyučovaly náboženství, a proto byly na přání některých svěřenek zavedeny odpolední hodiny náboženství. Při výuce se využívaly učebnice náboženství pro 1. až 3. ročník základní školy.

Ve sportovní činnosti svěřenky nadále pokračovaly v přípravách na okresní i krajské sportovní hry mentálně postižené mládeže, byl založen kroužek jazzgymnastiky a turistický kroužek, který spolupracoval a účastnil se akcí pořádaných Českým klubem turistů v Bystřici pod Hostýnem.

V ústavu byly založeny i zájmové kroužky - výtvarný kroužek a kroužek vaření. Okruh kulturní činnosti se stále v ústavu rozšiřoval - pro svěřenky byly pořádány různé akce jak v ústavu, tak mimo ústav - oslavy MDŽ, masopust, Mikulášské nadílky, divadelní a kouzelnická představení, koncerty, hodiny tanečních, plesy, výstavy prací svěřenek a zasloužené výlety.

4 1994 – 2008

4.1 Makroanalýza

4.1.1 Sociální služby

Po roce 1989 došlo k výraznému nárůstu neziskových a církevních organizací (Charita a Diakonie), které začaly poskytovat sociální služby dle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. *„Zákon nerozlišoval subjekty, které poskytovaly služby veřejnosti od služeb, které sdružovaly a sloužily lidem stejných zájmů. Občanská sdružení se nemusela ze svých aktivit nikomu zodpovídat, vydávat výroční zprávy, provádět audit svého hospodaření, měnit řídicí orgány, zaměstnávat pracovníky s určitou kvalifikací, formulovat metodiky práce a zabývat se kvalitou poskytování služeb.“*³⁹

Tato situace trvala až do roku 2006, kdy byl nahrazen nevyhovující zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tento zákon pozitivně ovlivnil situaci v institucionálních zařízeních, které pečují o osoby se zdravotním postižením a o osoby sociálně znevýhodněné, a to z pohledu kvality služeb a péče o klienta – uživatele, příjemce služby. *„Sociální služby by měly být dostupné všem uživatelům a měly by směřovat k jejich potřebám. Zákon o sociálních službách zdůrazňuje integraci (začlenění handicapovaných jedinců do běžného života), podporu nezávislosti (svobodné rozhodování, možnost volby) a ochranu znevýhodněných osob (uplatňování práv, potřeb a zájmů. Přispívá ke zmírnění a odstraňování*

³⁹ MATOUŠEK, O., a kol. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. s. 31.

znevýhodnění.“⁴⁰ Každé zařízení, které poskytuje sociální služby, je povinno získat oprávnění k jejich poskytování a to na základě zápisu do registru poskytovatelů sociálních služeb u krajských úřadů. Do zařízení, které poskytují sociální služby může být přijat jen uživatel, který pomoc a podporu prostřednictvím sociálních služeb skutečně potřebuje. Mezi poskytovatelem a uživatelem byl zaveden smluvní princip – smlouva, ve které je uveden rozsah dohod, sestavování plánů služeb a jejich financování. Kvalita poskytovaných služeb je kladena na přední místo – zařízení si vypracovávají Standardy kvality sociálních služeb (standardy personální, procedurální a provozní), s kterými je úzce spojena taktéž kvalita odborného personálu. Každý uživatel, který využívá sociálních služeb má nárok na státní sociální dávku – příspěvek na péči. Dávka náleží uživateli a posiluje jeho finanční soběstačnost, ne tomu kdo péči zajišťuje. Výše příspěvku se odvíjí od závislosti uživatele na jiné osobě – závislost lehká, středně těžká, těžká a úplná.

Zákon o sociálních službách na rozdíl od předchozího zákona o sociálním zabezpečení definuje pouze dvě kategorie ústavních zařízení – domovy pro osoby se zdravotním postižením a domovy se zvláštním režimem. Zákon vymezuje pro osoby s mentálním postižením tyto služby sociální péče – centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením a chráněná bydlení. V těchto zařízeních se uživatelům poskytuje pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, poskytování stravy, ubytování, zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, sociální poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně

⁴⁰ BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*. Brno: Paido, 2007. s. 97 - 98.

terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv a podpora základních pracovních návyků.

4.2 Analýza středního dosahu

4.2.1 Speciální školství

„Výchovu a vzdělávání lidí s mentálním postižením chápeme jako celoživotní proces. U lidí s mentálním postižením probíhají kognitivní procesy podstatně pomaleji než u ostatní populace, stále výrazněji vystupuje potřeba jejich permanentního rozvíjení, stálého opakování a prohlubování jejich znalostí a dovedností a jejich soustavného vedení ke stále komplexnějšímu poznávání okolní skutečnosti.“⁴¹

Zákon č. 258/1996 Sb., o soustavě základních, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), vymezoval síť škol pro žáky s mentálním postižením. Speciální mateřské školy uspokojovaly potřeby dětí s mentálním postižením a vytvářely optimální podmínky pro jeho rozvoj. *„Speciální mateřská škola zajišťovala soustavnou individuální péči v kolektivu i mimo něj v oblasti rozvíjení řeči, myšlení, hrubé a jemné motoriky. Děti byly vedeny k samostatnosti, k sebeobsluze a odpovědnosti.“⁴²*

Zvláštní škola byla určena pro žáky s lehkým mentálním postižením, kteří z různých důvodů nebyli schopni prospívat na základní škole. Docházka ve zvláštní škole byla devítiletá a byla členěna do tří stupňů - nižší, střední a vyšší. O přeřazení dítěte do zvláštní školy rozhodoval ředitel školy, který musel mít souhlas rodičů či zákonných zástupců.

V pomocné škole se vzdělávali žáci se středně těžkým stupněm mentální retardace a vzdělávání bylo desetileté,

⁴¹ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha: Portál, 2000. s. 55.

⁴² Tamtéž, s. 59.

rozdělené do 4 stupňů - nižší (tříletý), střední (tříletý), vyšší (dvouletý) a pracovní (dvouletý). „*Obsah výchovně vzdělávací činnosti byl zaměřen na vypěstování návyků sebeobsluhy, osobní hygieny a na rozvíjení přiměřených poznatků a pracovních dovedností s předměty denní potřeby.*“⁴³ Učební plán v pomocné škole byl zaměřen na výuku trivia, věcného učení a jednotlivých výchov.

Děti s těžkou formou mentálního postižení, které byly v dřívější době považovány za nevzdělavatelné a osvobožovány od povinné školní docházky, byly zařazovány do přípravného stupně pomocné školy, kteří by jinak nebyli schopni ani na nižším stupni pomocné školy uspět. Přípravný stupeň měl zvláštní učební plán, který neobsahoval předměty, ale jednotlivé výchovy. Vzdělávání bylo zajišťováno dvojicí speciálních pedagogů.

Rehabilitační třídy byly zřizovány při některých pomocných školách pro děti s tak závažným mentálním postižením, které jim znemožňovalo vzdělávání ve zvláštních či pomocných školách. Jednalo se zvláště o žáky, kteří i po absolvování přípravného stupně pomocné školy nebyli schopni nastoupit a úspěšně zvládnout požadavky nižšího stupně pomocné školy. Docházka do rehabilitačních tříd byla desetiletá a její vnitřní členění by mělo vycházet z individuálních schopností a potřeb žáků. Výchovně vzdělávací činnost v těchto třídách zajišťovali dva až tři pedagogičtí pracovníci - 2 speciální pedagogové s učitelskou kvalifikací a asistent pedagoga. „*Ve výuce se využívají netradiční a alternativní metody komunikace, především neverbální komunikační metody, znaková řeč Makaton, piktogramy, sociální čtení, globální metoda, psaní hůlkovým*

43 Částka 77. Zákon č. 258/1996 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol. § 33, odst. 1.

písmem apod. Vzdělávání je doplněno různými formami rehabilitační tělesné výchovy, prováděné speciálně proškolenými pedagogickými pracovníky.“⁴⁴

Profesní příprava žáků s mentálním postižením se uskutečňovala buď na odborných učilištích či v praktických školách. Švarcová (2000) uvádí že, v odborných učilištích získávali žáci výuční list a byli plně kvalifikováni pro výkon své profese. Praktické školy byly určeny pro žáky, kteří se nemohli vzdělávat na odborných učilištích z důvodů ukončené školní docházky v nižším než devátém ročníku. Tříletá praktická škola připravovala žáky pro výkon jednoduchých manuálních povolání a rozvíjela jejich všeobecné vzdělání. Ve dvouleté praktické škole si žáci osvojovali dovednosti v oblasti ručních prací, a v jednoleté praktické škole se žáci připravovali buď na výkon pomocných a úklidových prací v sociálních a zdravotnických zařízeních anebo na práci v chráněných dílnách.

Zřízení speciálně pedagogických center, které upravovala vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách, znamenalo pro integraci dětí s postižením významný posun. Jsou zřizována při speciálních mateřských školách pro děti s postižením, zvláštních či pomocných školách. Cílem speciálně pedagogických center bylo poskytování poradenské služby školám a školským zařízením pro žáky s postižením, rodičům postižených dětí a orgánům státní správy ve školství. *„Mezi základní úkoly speciálně pedagogických center patří:*

- *Vyhledávání a speciálně pedagogická diagnostika dětí se zdravotním postižením. Centra se zaměřují zpravidla na jeden druh postižení.*

⁴⁴ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3. přepracované vydání. Praha: Portál, 2006. s. 87.

- *Evidence dětí s postižením ve spádové oblasti.*
- *Poradenské, terapeutické a metodické činnosti pro děti a žáky se zdravotním postižením, jejich rodiče a pedagogické pracovníky.*
- *Zajišťování speciálně pedagogické výchovně-vzdělávací činnosti u integrovaných dětí a žáků se zdravotním postižením a dětí osvobozených od povinné školní docházky.*
- *Poskytování ambulantních služeb, návštěvy v rodinách, návštěvy pracovníků ve školách s tzv. integrovanými dětmi.*⁴⁵

Velké množství speciálně pedagogických center je zaměřeno na rodiny dětí s mentálním postižením a jejich stěžejním úkolem je pravidelná a dlouhodobá spolupráce s postiženým dítětem a s jeho rodiči, od nejranějšího věku až do ukončení školní docházky.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání řeší vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Za žáky se speciálně vzdělávacími potřebami jsou považováni žáci zdravotně postižení, žáci mimořádně nadaní, děti z rodin imigrantů, etnických a jazykových menšin. Zvláštní a pomocné školy byly přejmenovány na základní školu praktickou a základní školu speciální. Obsah výuky je zpracován dle Rámcových vzdělávacích programů pro jednotlivé typy škol, podle kterých si školy vypracovávají vlastní školní vzdělávací programy.

⁴⁵ MICHALÍK, J. *Současný stav školské integrace v ČR.* In *Speciální pedagogika.* Olomouc: UP, 2006. s. 119.

4.3 Mikroanalýza

4.3.1 Charakteristika zařízení ÚSP Javorník

Ústav sociální péče Javorník ve Chvalčově byl slavnostně zkolaudován 19. května 1994. Zařízení bylo převedeno pod resort Ministerstva práce a sociálních věcí díky nově vypracované koncepci. Nachází se na okraji obce Chvalčov v klidném, tichém a pěkném prostředí. Areál je velmi prostorný a je složen z pěti samostatných budov - hlavní budova a „domečky“. V centrální budově se nachází dvě ošetrovná oddělení pro děti a dospělé s těžkým mentálním postižením, tělocvična, kuchyně, prostorná jídelna, dílny pracovních terapií, dvě třídy Základní školy praktické a Základní školy speciální, tři herny s výchovnou činností, rehabilitace s vodoléčbou, ošetrovna, ordinace zubního lékaře a administrativa zařízení. Lékařská péče je zajištěna praktickým lékařem pro dospělé - ordinuje 2x týdně, ambulance psychiatrického lékaře je poskytována 1x měsíčně, a dle potřeby přijíždí do zařízení kožní lékařka a zubní lékař. Čtyři menší vilky (samostatné pavilony) jsou domovem téměř pro osmdesát klientů s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. K areálu ústavu patří víceúčelové hřiště a hospodářské budovy se dvěma dílnami, s garáží a prádelnou.

Ústav sociální péče Javorník je koedukované zařízení, které poskytuje celoroční, týdenní a denní pobyt. O celkový počet 123 klientů (chlapců, dívek a žen) s různým stupněm mentálního postižení pečují především pracovnice sociální péče, pedagogický personál a zdravotní sestry. Obyvatelé jsou ve věku od deseti do sedmdesáti let, všichni jsou mentálně

postižení a 60% z nich má i tělesnou nebo smyslovou vadu. Pět klientek našlo svůj domov v chráněném bydlení, které je situováno v hlavní budově ústavu. Jedná se o ubytování s větším soukromím a s vyššími nároky kladenými na samostatnost a odpovědnost klientek.

Starší klienti manuálně zruční dochází pravidelně pondělí až pátek do jedné ze čtyř dílen pracovní terapie. Jedná se o dílnu šicí, gobelínovou, vyšívací a keramickou s vlastním hrnčířským kruhem a vypalovací pecí. Výrobky klientů se účastní různých prodejních výstav v rámci kroměřížského okresu. Klienti s výtvarným nadáním našli své zázemí v ateliéru pro arteterapii, kde kreslí, modelují a pracují s přírodním materiálem.

Většina klientů v ústavu žije celoročně. Klienti se každoročně účastní letních rekreací, jezdí na společenská odpoledne, navštěvují loutková a divadelní představení, Mikulášské besídky aj. Ústav sociální péče Javorník úzce spolupracuje s SOS Dětskou vesničkou a se Základní školou ve Chvalčově, a navzájem se informují o probíhajících kulturních nebo sportovních akcích, kterých se mohou zúčastnit. Cílem snažení všech zainteresovaných je, co největší integrace osob s mentální retardací a vytvořit jim v Javorníku skutečný domov.

V roce 2002 byl založen Nadační fond Gemáček - Javorníček, kterým vyvrcholila dlouhodobá spolupráce s firmou GEMMA Brno a s vedoucími pracovníky Ústavu sociální péče Javorník. Účelem Nadačního fondu Gemáček - Javorníček je zkvalitnění života mentálně a tělesně postižených a prohloubení všestranné péče o ně. V roce 2004 při příležitosti 10. výročí otevření ústavu Javorník věnoval Nadační fond Gemáček - Javorníček, klientům ústavu 9ti místný

minibus. Nadační fond zajišťuje a pořádá velké množství akcí, které zpříjemňují klientům život. Např. plavba lodí po Baťovém kanále od Napajedel po Spytihněv, Mikulášské dopoledne, rybářské výlety do Jestřabic, týdenní rekreační pobyty „Pod Templštýn“ spojené s lovem pstruhů, pobytové letecké zájezdy do Bulharska, Tunisu, na ostrov Džerbu aj.

V roce 2003 zanikl Okresní ústav sociálních služeb Kroměříž, který zřizoval Okresní úřad v Kroměříži. Zařízení spravovaná Okresním úřadem v Kroměříži neměla vlastní právní subjektivitu a jejich agenda byla z velké části společně řešena na ředitelství v Kroměříži. Se zrušením okresních úřadů došlo i ke změně názvu organizace - Sociální služby Kroměříž a ke změně zřizovatele - krajský úřad Zlínského kraje. Po roce fungování došlo ke sloučení Sociálních služeb Kroměříž se Sociálními službami Uherské Hradiště, příspěvková organizace.

1. 1. 2007 byla provedena změna názvu Ústavu sociální péče Javorník dle zákona o sociálních službách na Domov pro osoby se zdravotním postižením. Taktéž v důsledku přijetí zákona se o obyvatelích ústavu začalo mluvit jako o příjemcích či uživatelích sociálních služeb. Poskytované služby v rámci Domova Javorník jsou přizpůsobeny potřebám uživatelů a jsou realizovány na základě písemné smlouvy o poskytnutí sociální služby. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách stanovuje druh a rozsah poskytované sociální služby, ve kterém jsou taktéž uvedeny základní činnosti, které je Domov Javorník povinen poskytnout příjemci služby ve výši přiznaného příspěvku na péči. Na základě požadavků uživatele se poskytují za úhradu fakultativní činnosti (např. kadeřnické a pedikérské služby). Zákon o sociálních službách také formuluje vypracování Standardů

kvality sociální práce, které si Ústav sociální péče Javorník zpracovává od roku 2005.

4.3.2 Výchova a péče o klienty

Nová koncepce ústavu pro mentálně postiženou mládež Javorník umožnila změnu v pracovním zařazení zaměstnanců. Přibylo více pedagogických pracovníků, zdravotní personál pečoval o klienty s těžkým mentálním postižením na ošetrovných odděleních. Výchovnou, zájmovou a kulturní činnost v samostatných pavilonech a na ošetrovných odděleních zajišťovali kmenové a pomocné vychovatelky s pedagogickým vzděláním, a zdravotní péči zajišťovali zdravotní sestry a pomocný zdravotní personál v nepřetržitém provozu. Noční směny v samostatných pavilonech pomáhalo zajišťovat kromě pomocných vychovatelek také 5 vojáků náhradní vojenské služby, kteří v ústavu sloužili do konce roku 2004.

Všední den na ošetrovných odděleních a v samostatných pavilonech začíná mezi šestou a sedmou hodinou ranní. Pracovnice na ošetrovných odděleních mají v tuto dobu plné ruce práce s hygienou, přebalováním a krmením klientů s těžším mentálním postižením. Na pavilonech začíná den o něco pomaleji, podle toho, jak rychle se klienti oblékají a nakolik samostatně zvládají ranní hygienu a úklid svých ložnic. Na přípravě snídaně se podílí z klientů ti, kteří mají ten den svou službu v kuchyni.

Okolo deváté hodiny ranní je již den v plném proudu. Kmenové vychovatelky ze samostatných pavilónů provádějí hlavní výchovně vzdělávací činnost v hernách pro klienty s těžším mentálním postižením, kteří ukončili školní

docházku, a pracují dle individuálních výchovných plánů. K dispozici mají různé didaktické pomůcky, které rozvíjejí hrubou a jemnou motoriku, vychovatelky formou her klienty učí základním životním návykům, vědomostem a dovednostem. Klienti ze samostatných pavilonů, kteří jsou manuálně zruční, docházejí do jedné z dílen pracovní terapie od pondělí do pátku. V dílnách se věnují vyšívání, pletení, háčkování, učí se základům ručního, ale i strojového šití, tvoří výrobky z keramiky, tkají koberečky. Kromě práce v pracovní terapii se dle harmonogramu klienti střídají a vypomáhají v kuchyni či prádelně. Odpoledne se pokračuje v dílnách pracovní terapie v započaté činnosti. Po každodenní práci a povinnostech mají klienti možnost navštěvovat různé kroužky dle svých zájmů a schopností – výtvarný, hudební, truhlářský, dramatický, kroužek aerobiku, kalanetiky a sportovní. Odpolední výchovnou činnost zajišťují pomocné vychovatelky dle měsíčních výchovných plánů připravených pro jednotlivé pavilony. Pokud počasí dovolí, chodí pracovnice zařízení s klienty na procházky do blízkého okolí ústavu. Pod dohledem a s pomocí pracovníků z domečků si klienti uklízejí své zařízené pokoje, ale i společné prostory, a také zkoušejí svou zručnost v kuchyňce při servírování jednotlivých jídel.

Klientům z ošetrovných oddělení se pracovnice věnují dle vypracovaných týdenních individuálních vzdělávacích plánů. Nejvíce času je zaměřeno na rehabilitaci a na rozvoj sebeobslužných dovedností, ale i na udržení dovedností již získaných. U každého klienta se postupuje nejen podle předem stanovených plánů, ale i podle momentálního fyzického a psychického rozpoložení. K dispozici mají klienti psychorelaxační místnost, která je přenesena do světa zvuků, barev, světla a fantazie.

4.3.3 Zájmová činnost klientů

Hudební a pěvecký soubor

V říjnu 1994 zahájil v ÚSP Javorník ve Chvalčově svou činnost hudební a pěvecký soubor pod odborným vedením externího učitele hudební výchovy. Klientky měly k písním a hudbě vždy pěkný vztah. Externí učitel navázal na dovednosti získané od řádových sester, které s nimi pracovaly v ústavu na Hostýně.

Hlavním úkolem externího učitele bylo začít pracovat i s dalšími klientkami. Mezi hudebními nástroji zvolil akordeon (2 klientky), bicí nástroje (1), zobcovou flétnu (5), housle (1) a kytaru (1), začal s výukou hudební teorie – jak se značí notová osnova, houslový klíč, co je takt apod. Od řádových sester se klientky naučily hrát na hudební nástroje pomocí odezírání a sluchu. Hodiny se konaly jednou týdně po celý školní rok.

V Ústavu sociální péče Javorník je celé hudební a pěvecké těleso, které se představuje široké veřejnosti při různých akcích ve Chvalčově, v Bystřici pod Hostýnem, v Kroměříži, v Hranicích. Vyvrcholením jejich úsilí se od roku 1995 stal hudební festival Salve Caritas a Salve Vita ve Strakončicích, hudební festival Vivat Vita v Olomouci, „Mosty“ v Přerově pořádané nadací Archa Chantal Poulain. V rámci ústavu se klienti podílejí na nácviku dvou akcí – besídka ke Dni matek a vánoční besídka. Těchto besídek se účastní rodiče klientů a široká veřejnost.

Repertoár souboru se věnuje valašskému folklóru. Každé vystoupení je složeno z hudebního doprovodu harmonikářek a hráčky na bicí. Ostatní zpívají a hrají scénky z valašského

života. Účinkující jsou oblečení ve valašských krojích, kterými reprezentují krásný kout naší země - Valašsko a Podhostýnský kraj.

Sportovní aktivity

Pohybová aktivita má mimořádný význam v rozvoji osobnosti u lidí s mentálním postižením. Sportovní klub Horalky Javorník se stal členem Českého hnutí speciálních olympiád (ČHSO) v roce 1991. Cílem Speciálních olympiád, kterých se klienti pravidelně účastní, je umožnit co největšímu počtu lidí s mentálním postižením pravidelně sportovat a účastnit se sportovních soutěží bez ohledu na maximální výkonnost. Sportovci jsou při soutěžích rozděleni do skupin podle své výkonnosti a každému sportovci se dostane ocenění a uznání. Klienti jsou v ČHSO přihlášení ve sportech: atletika (15), plavání (3), přehazovaná (12), běžecké lyžování (6), aerobik (8) a přizpůsobené sporty pro klienty s těžkým mentálním postižením (20). Některé kroužky je možné provozovat jen sezónně (plavání, lyžování, turistický kroužek, přizpůsobené sporty, atletika), a ty celoroční mají stanovený určitý čas a den v týdnu (aerobik, kalanetika).

Klienti Sportovního klubu Horalky se v rámci ČHSO účastní národních her v létě i v zimě, Krajských sportovních her pro středně i těžce mentálně postižené, Okresních letních sportovních her pro mládež a dospělé a Okresních zimních her, které se každoročně konají na Hostýně.

Canisterapie a hipoterapie

Canisterapie v ÚSP Javorník je zajišťována od roku 1998 canisterapeutickou chovatelskou stanicí samojedů ETAH Brno, která do ústavu přijížděla se šesti dospělými psy, kteří

klienty vozily v tažném vozíku.

Při prvním kontaktu se psy se klienti seznamovali jako s živými tvory, někteří klienti se psů báli, a proto k nim získávali důvěru jen velmi pomalu, jiní se s nimi spřátelili velmi rychle. Získávání důvěry spočívalo v překonání pocitu strachu z kousnutí. Klienti se učili psy správně pohladit, přitisknout k sobě a obejmout je.

V roce 2000 věnovala firma Gemma Brno klientům ÚSP Javorník štěně severského původu samojeda Arise, který se stal jejich dobrým společníkem a kamarádem. Klienti se musejí postarat o jeho hygienu, venčit ho, pravidelně mu vyčesávat srst a ve spolupráci s pracovníky ústavu mu připravovat jídlo.

Hipoterapie byla do roku 2006 v ÚSP Javorník zajišťována jezdeckým klubem v Kvasicích a od té doby klienti dojíždí do obce Chomýž. Hipoterapie umožňuje klientům kontakt s koněm – hlazení, nasedání, ježdění, sesedání a podání odměny koňovi.

4.3.4 Vzdělávání klientů

Ve školním roce 1996 – 1997 byla v hlavní budově ústavu zřízena Školským úřadem v Kroměříži a se sídlem v Kvasicích Pomocná škola a Přípravný stupeň pomocné školy, kterou navštěvovalo 9 dětí ve věku 7 až 17 let s kombinovanými vadami, především žáci postižené dětskou mozkovou obrnou, ale také 1 nevidomý a 1 hluchý žák. Přípravný stupeň pomocné školy byl koncipován jako tříletý pro žáky s těžkými formami mentálního postižení. Obsahová náplň vzdělávání v přípravném stupni pomocné školy a pomocné školy vycházela ze Vzdělávacího programu přípravného stupně pomocné školy

a pomocné školy. Učební plán zahrnoval celkem 20 hodin týdně a u žáků byla rozvíjena smyslová, rozumová, pracovní, výtvarná, tělesná a hudební výchova. V pomocné škole byly žáci zařazeni dle věku do jednotlivých stupňů – nižší, střední, vyšší a pracovní stupeň. Všichni žáci mají vypracován individuální vzdělávací plán, který se upravuje každé 3 měsíce. Ve výuce se využívá různých vyučovacích metod, z toho důvodu, že rozdíly mezi schopnostmi a možnostmi jednotlivých žáků jsou velké. Při výuce čtení se využívá především globální metoda, metoda analyticko-syntetická, Brailovo písmo a sociální čtení, které žáky učí poznávat, interpretovat a přiměřeně reagovat na zřetelná znamení, piktoqramy, slova a skupiny slov, které se objevují v jejich nejbližším okolí. Globální metoda se používá u žáků s těžším mentálním postižením, kdy se seznamují se zobrazením předmětu a současně s jeho názvem. Analyticko-syntetická metoda se využívá u žáků, kteří přechodně ztratili motivaci ve výuce čtení z důvodů jeho neúspěchu. Ve výuce se používají skupiny slov, které žáka obklopují (rodina, vybavení domácnosti aj.). Žákům se v pololetí a na konci školního roku vydává vysvědčení, ve kterém jsou slovně hodnoceni.

V září 1998 se změnil název školy na Pomocnou školu s více vadami, v roce 2000 byla Pomocná škola s více vadami sloučena se Zvláštní školou v Kroměříži a od listopadu 2001 se jejím zřizovatelem stal Zlínský kraj.

Ve školním roce 2001 – 2002 se rozšířilo vzdělávání pro starší klienty, kteří se již dříve vzdělávali v různých typech škol, ale nedokončili vzdělání. Výuku zajišťovalo Speciálně pedagogické centrum z Kroměříže a poskytovala ho Pomocná škola s více vadami ve Chvalčově. Kurz na doplnění vzdělání byl rozdělen do dvou skupin po pěti klientech ve

věku od 27 let do 41 let. Výuka probíhala 1x týdně dopoledne čtyři vyučovací hodiny, ve kterých si klienti procvičovali trivium a věcné učení. Kurz byl zakončen zkouškami před komisí.

V roce 2005 se změnil název Pomocné školy v souladu se Školským zákonem č. 561/2004 Sb., na Základní školu praktickou a Základní školu speciální se sídlem v Kroměříži. Ve třídě Základní školy speciální je vzděláváno 7 žáků se středním a těžkým mentálním postižením. Obsahová náplň základní školy speciální vychází z vlastních školních vzdělávacích programů vypracovaných na základě rámcového vzdělávacího programu, které si školy operativně přizpůsobují dle individuálních schopností a možností žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Od školního roku 2005/2006 byla při Ústavu sociální péče Javorník zřízena rehabilitační třída Základní školy speciální pro sedm žáků s těžkým, vícečetným či hlubokým mentálním postižením. V rehabilitační třídě pracuje jeden speciální pedagog a asistent pedagoga. U žáků nelze reálně předpokládat osvojení trivia, proto prvořadým úkolem pedagogů je naučit žáky základům sebeobsluhy, rozvoj hybnosti a komunikačních dovedností.

V roce 2006 byla otevřena herna s výchovně vzdělávací činností, pro 5 klientů s ukončenou školní docházkou, hrazena z fondu Evropské Unie. Podmínkou poskytnutí dotace je dodržení podmínek po dobu 5 let od otevření herny. Výchovně vzdělávací činnost ve třídě vykonává jeden pedagog.

Závěr

Diplomová práce se zabývá problematikou Dějin Domova pro osoby se zdravotním postižením Javorník v kontextu obecných a sociálních dějin. Základním cílem diplomové práce bylo zachytit historický vývoj péče o lidi s postižením, nastínit proměny a vliv sociálního a výchovně vzdělávacího působení na člověka s mentálním postižením.

Teoretickými podklady k práci byly použity kroniky ústavu sociální péče Hostýn a Javorník, organizační a domovní řády, monografické publikace.

Studiem pramenů byly nalezeny významné změny v přístupu v péči, výchově a vzdělání. Osoby s mentálním postižením nejdříve byly považovány za nevzdělavatelné, osvobozovány od povinné školní docházky a v současnosti jsou vzdělávány odborně vyškolenými pracovníky. Vývoj v péči o osoby s mentálním postižením postupoval od velkokapacitních zařízení na okrajích vesnic k zařízením umožňujícím integraci mentálně postižených osob do společnosti s individuálním přístupem.

Předělová období byla stanovena s ohledem na změnu v poskytování péče řádovými sestrami k civilním zaměstnancům, a po změně politického systému ze socialistického na demokratický.

Historické změny ve stanovených předělových obdobích byly zkoumány v teoretických východiscích práce – makroanalýza, analýza středního dosahu a mikroanalýza. Shromážděná data byla zpracována a dospěla jsem k těmto výstupům:

- komunistický režim měl negativní vliv na prováděné

změny, které byly pomalé nebo stagnující, v úrovni poskytování péče, výchovy a vzdělávání o osoby s mentálním postižením.

- Se změnou politického systému se v kratším časovém intervalu zlepšila úroveň péče, výchovy a vzdělávání o osoby s mentálním postižením. Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách se zvýšily nároky na osoby účastnící se péče o osoby s mentálním postižením.
- Tyto změny se projevovaly i v zařízení Javorník, který prošel změnou od izolovaného ústavu po zařízení plně integrované do společnosti.

Seznam použité literatury a pramenů

- BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie – texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. 150 s. ISBN 978-80-7315-161-4.
- ČERNÁ, M., a kol. *Česká psychopedie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1565-3.
- DOLEJŠÍ, M. *K otázkám psychologie mentální retardace*. 3. vyd. Praha: Avicenum, 1983. 224 s.
- FOUCALT, M. *Dějiny šílenství*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-085-2.
- FRANIOK, P. *Vzdělávání osob s mentálním postižením*. 2. vyd. Ostrava: OU, 2007. ISBN 80-7368-274-5.
- KAŠPAR, O. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska*. 1. vyd. Pardubice: KORA, 1997. ISBN 80-85644-17-7.
- KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-267-7.
- KOZLOVÁ, O. *Obrazy z dějin Hostýna*. 1. vyd. Bystřice pod Hostýnem: Edice Zpravodaje města Bystřice pod Hostýnem, 2008. 118 s. ISBN 978-80-90417-1-5.
- KREJČÍŘOVÁ, D. *Mentální retardace a pervazivní vývojové poruchy*. In *Dětská klinická psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada, 1997. 450 s. ISBN 80-7169-512-2.
- KREJČÍŘOVÁ, O. *Speciální pedagogika mentálně retardovaných*. In *Speciální pedagogika*. Olomouc: UP, 2006. ISBN 80-244-1475-9.
- KYSUČAN, J. *Psychopedie. Teorie výchovy mentálně retardovaných*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990.
- LANGER, S. *Mentální retardace*. 3. přepracované vyd. Hradec

- Králové: Nakladatelství Kotva, 1996. ISBN 80-900254-8-X
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 1. vyd. Praha: SLON, 1995. ISBN 80-85850-08-7.
- MATOUŠEK, O., a kol. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.
- MICHALÍK, J. *Transformace ve speciální pedagogice*. In *Speciální pedagogika*. Olomouc: UP, 2006. ISBN 80-244-1475-9.
- MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozšířené vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-60-5.
- MÚHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče (filosoficko-historický pohled)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 49 s. ISBN 80-210-2512-3.
- PERNES, J. *Československo 1946 - 1992*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1997. 63 s. ISBN 80-00-00531-X.
- POSPÍŠIL, J. *Svatý Hostýn v historii a povídkách*. 1. vyd. Vizovice: Lípa, 1994.
- RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., a kol. *Speciální pedagogika*. 4. vyd. Olomouc: UP, 2006. 313 s. ISBN 80-244-1475-9.
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D., a kol. *Dětská klinická psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-512-2.
- SOVÁK, M. *Nárys speciální pedagogiky*. 3. vyd. Praha: SPN, 1977. 216 s.
- ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace: vzdělání, výchova, sociální péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-506-7.
- ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace: vzdělání, výchova, sociální péče*. 3. přepr. vyd. Praha: Portál, 2006. 200 s. ISBN 80-7367-060-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-214-9.
- VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. 2. vyd. Praha: Parta,

2004. 443 s. ISBN 80-320-063-5.

PRAMENY

DOMOVNÍ ŘÁD ÚSP JAVORNÍK

KRONIKA ÚSP HOSTÝN

KRONIKA ÚSP JAVORNÍK 1

KRONIKA HUDEBNÍHO SOUBORU

KRONIKA ÚSP JAVORNÍK 2

NORMATIVNĚ PRÁVNÍ AKTY

Zákon č. 86/1929 Sb., o pomocných školách (třídách).

Zákon č. 72/1936 Sb., o zproštění povinnosti choditi do veřejné školy obecné nebo měšťanské.

Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon).

Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon).

Vyhláška MŠ ČSR č. 95/1978 Sb., o školách pro mládež vyžadující zvláštní péči.

Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon).

Vyhláška MŠ ČSR č. 123/1984 Sb., o základní škole.

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.

Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů.

Zákon č. 171/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon).

Vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení.

Vyhláška č. 291/1991 Sb., o základních školách.

Vyhláška č. 399/1991 Sb., o speciálních školách a speciálních

mateřských školách.

Zákon č. 258/1996 Sb., o soustavě základních, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon).

Vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

INTERNETOVÉ ZDROJE

SVATÝ HOSTÝN. *Historie Hostýna jako poutního místa.* [online].

Dostupné z URL

<http://www.hostyn.cz/historie/historie3_pout_mista.htm>

[19.10.2009].

WHO/ÚZIS ČR. *Mezinárodní klasifikace nemocí. 10.revize.*

[online]. Dostupné z URL

<<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>> [30.11.2009].

SVATÝ HOSTÝN. *Historie po roce 1939.* [online]. Dostupné z URL

<http://www.hostyn.cz/historie/historie6_po_roce_1939.htm>

[19.10.2009].

DOMOV PRO OSOBY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM JAVORNÍK. *Základní informace o Domově.* [online]. Dostupné z URL

<<http://jaryn.nwt.cz/usp/>> [15.1.2010].

KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SVATÉHO KŘÍŽE. *O nás.* [online].

Dostupné z URL <http://www.klaster-km.cz/?page_id=5>

[20.2.2010].

Přílohy

- Obr. 1: ÚSP Hostýn - hlavní budova (1979)
- Obr. 2: DZP Javorník - hlavní budova (2010)
- Obr. 3: DZP Javorník - samostatné pavilony (2010)
- Obr. 4: ÚSP Hostýn - nácvik besídky (1971)
- Obr. 5: ÚSP Hostýn - hodina tělesné výchovy (1985)
- Obr. 6: ÚSP Hostýn - jídelna (1969)
- Obr. 7: DZP Javorník - pobytová hala pavilonu (2010)
- Obr. 8: Vystoupení DZP Javorník - Mosty 2008 Přerov
- Obr. 9: DZP Javorník - blahopřání k narozeninám (2009)
- Obr. 10: Masopust v DZP Javorník (2009)
- Obr. 11: Letecký zájezd Tunis (2008)
- Obr. 12: Hipoterapie Chomýž (2009)
- Obr. 13: DZP Javorník - lov pstruhů Jestřabice (2009)

Obr. 1: ÚSP Hostýn – hlavní budova (1979)

Obr. 2: DZP Javorník – hlavní budova (2010)

Obr. 3: DZP Javorník – samostatné pavilony (2010)

Obr. 4: ÚSP Hostýn – nácvik besídky (1971)

Obr. 5: ÚSP Hostýn - hodina tělesné výchovy (1985)

Obr. 6: ÚSP Hostýn - jídelna (1969)

Obr. 7: DZP Javorník – pobytová hala pavilonu (2010)

Obr. 8: Vystoupení DZP Javorník – Mosty 2008 Přerov

Obr. 9: DZP Javorník - blahopřání k narozeninám (2009)

Obr. 10: Masopust v DZP Javorník (2009)

Obr. 11: Letecký zájezd Tunis (2008)

Obr. 12: Hipoterapie Chomýž (2009)

Obr. 12: DZP Javorník - lov pstruhů Jestřabice (2009)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Anna Ryšicová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Dějiny Domova pro osoby se zdravotním postižením Javorník v kontextu obecných a sociálních dějin.
Název v angličtině:	The history of Home for people with mental handicap Javorník in relation to general and social history.
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na problematiku dějin Domova pro osoby se zdravotním postižením Javorník od prvních zmínek po současnost. Práce je zpracována za pomoci třístupňové analýzy – makroanalýzy, analýzy středního dosahu a mikroanalýzy. Zabývá se historickými proměnami péče, výchovy a vzdělávání o osoby s mentálním postižením v kontextu obecných a sociálních dějin.
Klíčová slova:	Dějiny, Domov pro osoby se zdravotním postižením Javorník, výchova a vzdělávání lidí s mentálním postižením, sociální zabezpečení, sociální služby.
Anotace v angličtině:	This graduation theses focuses on The History of Home for people with mental handicap from the first references up to the present. The thesis is worked with the help three stage analysis – the macroanalysis, the analysis of central radius and the microanalysis. The thesis deals with history changes the care, enlightenment of people with mental handicap in relation to general and social history.
Klíčová slova v angličtině:	History, Home for people with mental handicap Javorník, enlightenment of people with mental handicap, social security, social services.
Přílohy vázané v práci:	1 CD-ROM s textem diplomové práce
Rozsah práce:	80 s., (116 655 z.), 8 str. obr. příloh
Jazyk práce:	CZ

